

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
«_____» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

В ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

**ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО)»**

**Тема: *ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ
ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ***

**Виконавець: студентка групи ФЛ-201«Мз» КУЛІШ МАРИНА
ВОЛОДИМИРІВНА**

Керівник: канд. філол. наук, доцент СІТКО АЛЛА ВАСИЛІВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2020

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Проблема відтворення граматичної семантики речення під час перекладу.....	10
1.1. Контрастивний аналіз семантико-синтаксичної структури англійської та української мов	10
1.2. Перебудова структури речення як засіб адекватної передачі змісту тексту.....	22
1.3. Використання перекладацьких трансформацій задля досягнення еквівалентності під час перекладу.....	26
1.4. Помилки через недотримання міри перекладацьких трансформацій...34	
Розділ 2. Методологічні засади дослідження семантико-синтаксичної структури речення у перекладі	37
2.1. Методологія проведення наукового дослідження.....	37
2.2. Методика проведення наукових досліджень семантико-синтаксичної структури речення у перекладі.....	39
Розділ 3. Відтворення семантико-синтаксичної структури простого речення у діалогічному мовленні	42
3.1. Причини використання синтаксичних та лексико-семантичних трансформацій	42
3.2. Синтаксичні трансформації при перекладі простих речень.....	47
3.3. Використання лексико-семантичних трансформацій під час перекладу простих речень	66
3.4. Функціональний принцип передачі граматичних форм та синтаксичних конструкцій у перекладі.....	74
Висновки	78
Список використаних джерел	81
Додатки	91
Додаток А.....	92
Додаток Б.....	93

Додаток В.....	94
Додаток Г.....	95
Додаток Д.....	96

**Список умовних позначень, які зустрічаються у тексті
дипломної роботи**

МО – мова оригіналу

МП – мова перекладу

ВТ – вихідний текст

ТП – текст перекладу

АЧР – актуальне членування речення

ВСТУП

Одним з центральних питань сучасної теорії перекладу є вирішення проблеми перекладацької еквівалентності, співвідношення змісту оригіналу й перекладу та мовних засобів, які виражають цей зміст. У межах цієї проблематики співвідношення форми та змісту оригіналу і перекладу велику цікавість становить питання про переклад синтаксичних структур, які входять до тексту оригіналу.

У наш час, унаслідок стрімкого розвитку міжнародних зв'язків, науки, техніки, інформаційних технологій у будь-якій сфері людської діяльності постійно виникає потреба у перекладі. У той же час зростають і вимоги щодо якості перекладу, основною з яких є максимально можливий рівень його еквівалентності оригіналу як з позиції структурно-семантичної подібності, так і потенційного впливу на адресата.

Дослідження присвячене аналізу проблеми відтворення значень синтаксичних структур – типології перетворення структури речення при перекладі. Вивчення типології синтаксичних перетворень речення та лексико-семантичних трансформацій при перекладі дозволяє встановити основні тенденції під час передачі синтаксичних значень.

У сучасній теорії перекладу роль синтаксичних та семантичних значень при перекладі не була предметом спеціального вивчення. Зараз не існує жодного підходу до виокремлення синтаксичних значень і необхідності їх передачі при перекладі. З одного боку вважається, що збереження синтаксичних значень саме по собі не є і не може бути метою перекладу, а з іншого боку спостерігається тенденція до збереження інваріанту синтаксичного значення при перекладі.

Як багатоаспектне соціальне явище, мову варто досліджувати не лише з позиції осмислення її внутрішньої структури, внутрішніх процесів функціонування й розвитку, але й з боку вивчення процесів відображення у ній матеріальної й духовної культури народу-носія.

Актуальність дослідження полягає у відсутності єдиної системи класифікації синтаксичних та лексико-семантичних трансформацій, постійними суперечками перекладачів щодо доцільності вживання тих чи тих трансформацій, а також частими й помітними будь-якому читачеві помилками перекладу, серед яких почасти зустрічаються цілком непояснювані випадки вживання недоцільних кальок та подання нових перекладів уже існуючих понять. Дослідження ролі синтаксичних значень речення при перекладі робить внесок у вирішення центральної проблеми теорії перекладу – визначення поняття перекладацької еквівалентності. Крім того відмінності у синтаксисі англійської та української мов спонукають до вивчення та дослідження синтаксичних трансформацій при перекладі простих речень, завдяки використанню яких переклад збереже норми цільової мови.

Синтаксичні трансформації розглядались у працях Н.К. Гарбовського, В.Г. Гака, І.В. Нешумаєва, Л.К. Латишева, В.Н. Комісарова, Л.С. Бархударова та ін., проте у сучасній теорії перекладу проблема окремих перекладацьких синтаксичних трансформацій ще не отримала належного висвітлення. Різні дослідники виділяють неоднакову кількість таких трансформацій та пропонують різні способи їх класифікації. Подібні розбіжності у поглядах на синтаксичні трансформації зумовлюють необхідність детального розгляду цієї проблеми та роз'яснення суті таких трансформацій.

Вирішення проблеми створення повної та систематичної класифікації синтаксичних трансформацій ускладнено тим, що у «чистому вигляді» останні зустрічаються досить рідко. Більшість перекладацьких трансформацій є комплексними, змішаними перетвореннями, які поєднують у собі модифікації, що зачіпають відразу кілька мовних рівнів.

Мета дослідження полягає здійсненні комплексного, інтегрального підходу до вивчення семантико-синтаксичної структури простого речення, встановленні та порівнянні особливостей відтворення українською мовою синтаксичних явищ при перекладі простих та складних речень, а також в розробці типології перетворень структури речення при перекладі з англійської мови українською для

виявлення основних тенденцій при передачі синтаксичних значень. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки конкретних **завдань**:

- 1) провести контрастивний аналіз семантико-синтаксичної структури англійської та української мов;
- 2) виявити причини використання синтаксичних та лексико-семантичних трансформацій;
- 3) виокремити та схарактеризувати синтаксичні та лексико-семантичні трансформації, які застосовуються під час перекладу текстів художньої літератури;
- 4) здійснити комплексний контрастивно-перекладознавчий аналіз особливостей передачі синтаксичних елементів у художньому перекладі;
- 5) провести зіставно-перекладацький аналіз для виявлення закономірностей використання паралельних структур і синтаксичних трансформацій в англо-українських перекладах.

Об'єктом дослідження є прості англійські речення в художній літературі та їхні перекладні українські відповідники. Застосування досліджуваних перекладацьких прийомів аналізується безпосередньо при вивченні пари співвіднесених речень. При цьому, природно, враховується й широкий контекст.

Предмет дослідження – особливості стратегії перекладачів у застосуванні синтаксичних та лексико-семантичних трансформацій під час перекладу простих англійських речень українською мовою.

Фактичний матеріал дослідження – це понад 310 зразків простих речень, вилучених методом суцільної вибірки з оригінальних прозових художніх творів Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес», П. Треверс «Мері Поппінс», Роальда Далла «Матільда», О. Вальда «Портрет Доріана Грея» а також перекладів цих творів, виконаних В. Корнієнком, О. Корецькою та С. Сулімою, О. Ковалем, Є. Горевою, В. Морозовим та Р. Доценком.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано **комплексну методику дослідження**. Було вжито такі загальнонаукові методи, як дедукція, індукція, абстрагування, конкретизація та системний аналіз. Основними

методами аналізу граматичних явищ у текстах оригіналу та перекладу є синтаксичний аналіз, лінгвостилістичний аналіз, комплексний контрастивно-перекладознавчий аналіз із залученням елементів контекстуального, компонентного, трансформаційного аналізів. При порівнянні англійського тексту та його українського перекладу було використано зіставний метод, а також метод дистрибутивного аналізу. У роботі також застосовано метод кількісних підрахунків.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що хоча англійська й українська мова перебувають у відносно тривалому культурно-історичному та перекладацькому контактах, у перекладознавстві не було систематизовано інформацію відносно синтаксичних та лексико-семантичних перетворень у реченні при перекладі з англійської мови українською.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати становлять внесок у розвиток теоретичних аспектів перекладознавства, зокрема у теорію перекладу. Результати порівняльного аналізу синтаксичних особливостей перекладу речень відкривають перспективу для таких досліджень, які стосуються передачі в перекладі синтаксичних явищ.

Практична цінність роботи визначається тим, що її результати можна застосовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з англо-українським перекладом. Матеріал дослідження може бути корисним для студентів під час підготовки до семінарів з практики письмового перекладу.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень, що включені до дипломної роботи були оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук», що відбулася 26-27 листопада 2020 року у м. Одеса (Україна).

Публікації. Результати даного дослідження опубліковані в збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук»: Куліш М. В. Причини використання перекладацьких трансформацій під час відтворення семантико-синтаксичної структури речення. Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук:

Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 27–28 листопада 2020 року. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. Ч. 2. С 63-67.

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ РЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Контрастивний аналіз семантико-синтаксичної структури англійської та української мов

Коли мова йде про народи, які стоять на одному рівні культури, можна стверджувати, що всі ті почуття, явища й думки, які відомі одному народові, відомі й іншим, а тому вони можуть бути виражені на їхній мові. Звідси «виходить апріорно: 1) все, що можна висловити однією мовою, можна відтворити й іншою, а тому переклад можливий; 2) переклад-калькування неможливий, оскільки часто характер однієї мови (побут, історія і т. п. цього народу) не відповідає характеру іншої мови» [93, с. 11].

В центр уваги перекладача ставиться передача ідейного змісту твору зі збереженням форми, як засобу вираження цього змісту.

Від перекладача «вимагається:

1. Знання основ перекладознавства чи теорії перекладу.
2. Розуміння іноземного тексту і вміння розібратися у всіх його тонкощах.
3. Використання усього багатства української мови при перекладі
4. Творчий підхід до перекладу, пов'язаний з правильною передачею думки та емоцій автора.
5. Переклад не може бути буквральним, дослівним, оскільки будь-яке калькування оригіналу – недопустиме. Це значить, що перекладач повинен завжди прагнути передати не окремі слова (це буде дослівністю) і не окремі конструкції (калькування). Необхідно передати думку автора зі всіма її відтінками.
6. Знання перекладачем реалій чи конкретних умов життя й побуту країни, з чиєї мови робиться переклад.

7. Дуже важливим для перекладача є вміння виділити головне в реченні, а також уміння передати це головне засобами рідної мови. Перекладач має піклуватися про те, щоб належним чином виділити центральний елемент думки в кожній фразі.

8. Акцентуючи увагу на правильну передачу логічного наголосу, не слід забувати про самі елементи фраз оригінала. Перекладач повинен вміти добирати слова, які точно передають відповідні поняття. Для цього слід знати синонімічні ряди і вміти вільно ними оперувати.

9. Уміння вийти зі складного положення, коли на рідній мові відсутній ідеальний еквівалент для того чи іншого поняття оригіналу» [93, с. 12-15].

Нескладно помітити, що вимоги до перекладача поділяються на «дві групи:

- 1) вимоги, пов'язані з розумінням тексту, що перекладається;
- 2) вимоги, безпосередньо пов'язані з передачею зрозумілого» [93, с. 17].

При перекладі з іноземної мови на рідну особливу складність становить «вибір еквівалентної структури для найточнішого вираження змісту висловлювання, переданого засобами іноземної мови. Подібність у синтаксисі мов не означає їх еквівалентність» [44, с. 66].

Отже, переклад – це багатоступеневий процес, який складається з аналізу та синтезу. Перекласти – означає «точно і повною мірою засобами однієї мови передати те, що вже висловлено засобами іншої мови у нерозривній єдності змісту й форми» [8, с. 6].

Існує ще декілька найпоширеніших визначень перекладу.

Так, Р.П. Зорівчак стверджує, що відповідно до семантичної теорії переклад «полягає в розкритті сутності еквівалентних відносин між змістом оригіналу і перекладу» [34, с. 32].

І.Лівий зазначає, що «Переклад є передача інформації, точніше сказати, перекладач дешифрує інформацію оригінального автора, що міститься в тексті його добутку, перевиражаючи (знову зашифровуючи) її в системі своєї мови, а інформацію, що міститься в його тексті, знову дешифрує читач перекладу» [за 40, с. 33].

Отто Каде під трансляцією розуміє «процес, що починається зі сприйняття тексту ВМ і закінчується передачею тексту МП і найважливішою складовою частиною якого є зміна кодів, тобто перетворення даного тексту з коду ВМ в код МП» [37, с. 23].

Перед перекладачем стоїть завдання по-перше, якщо це можливо, «повної передачі усіх типів мовних значень – референціальних, прагматичних і внутрішньолінгвістичних, і, по-друге, при перекладі неминучі смислові втрати, тобто значення, виражені в тексті на вихідній мові, в тексті перекладу зберігаються не повністю і передаються лише частково. Найбільше при перекладі зберігаються референціальні значення. Меншою мірою піддаються передачі при перекладі значення прагматичні. Справа в тому, що хоч самі предмети, поняття і ситуації, що описуються, для носіїв різних мов в більшості однакові, відношення різних людей до даних предметів, понять і ситуацій може бути різним, а з цим самим будуть відрізнятися прагматичні значення відповідних знаків в різних мовах» [12, с. 69].

І, нарешті, внутрішньолінгвістичні значення передаються при перекладі найменше. Часто вони зовсім не зберігаються в процесі перекладу, що не важко зрозуміти, адже при перекладі відбувається заміна однієї мови іншою, а кожна мова являється особливою системою, елементи якої знаходяться між собою в відношеннях, специфічних саме для даної мовної системи.

Звідси зрозуміло, що перекладачеві «перш за все слід передавати референційне значення, потім – прагматичне і взагалі не намагатися передати внутрішньолінгвістичне значення. Проте для художньої літератури, а особливо для поезії, передовими й основними часто є не референційні, а прагматичні значення» [12, с. 70].

В ізольованому реченні, тобто без контексту, існує формально-граматична структура і передбачається потенціальна інформаційна структура. В реченні, включеному в ситуацію, наявні «формально-граматична і інформаційна структури. Інформаційна структура передається семантичними відношеннями смислових груп, що утворюють тканину змісту, формально-граматична структура

передається оформленням цих смислових груп різними членами речення» [101, с. 14-16].

Неспівпадіння граматичної структури англійської та української мов призводить до того, що більшість англійських речень при перекладі повинні передаватися іншою синтаксичною конструкцією, відмінною від конструкції оригіналу.

У деяких випадках зміна форми речення зводиться до перестановки компонентів з метою збереження його акцентної рівноваги.

В англійському реченні найбільш емпатичною позицією є фронтальна, а в українській, в більшості випадків, – кінцева. В багатьох випадках синтаксичні заміни викликаються «відсутністю в українській мові граматичного еквіваленту, що потребує вживання граматичного аналога» [113, с. 205].

Отже, можна зробити висновок, що все, що можна виразити однією мовою, можна передати й іншою, а тому переклад можливий, проте переклад-калькування неможливий, оскільки часто характер однієї мови (побут, історія і т. д. даного народу) не відповідає характеру іншої.

Перекладач найбільше акцентує свою увагу на передачі ідейного змісту твору з збереженням форми, як засобу вираження цього змісту.

Перекладачеві, перш за все, слід передавати референційне значення, потім – прагматичне й взагалі не намагатися передати внутрішньолінгвістичне значення. Проте, для художньої літератури, а особливо для поезії, передовими і основними часто являються не референційні, а прагматичні значення.

Таким чином, завдання перекладу – це «не тільки викладення змісту думок, що повідомляються на мові оригіналу, а й відтворення засобами мови перекладу всіх особливостей стилю і форми оригіналу. А завдання перекладача – передати засобами іншої мови цілісно й точно зміст оригіналу, зберегти його стилістичні та експресивні особливості» [29, с. 6].

Разом з тим аналіз перекладів свідчить як про «наявність при перекладі різних видів синтаксичних перетворень, так і про наявність тенденцій до синтаксичного паралелізму» [73, с.5].

Оскільки, як відомо, переклад є змістовною операцією, то проблема ролі синтаксичних значень при перекладі залежить від того, наскільки синтаксис пов'язаний зі смислом тексту і його основною одиницею – висловлюванням.

Усі наявні в лінгвістиці концепції змісту передбачають, що в глобальний зміст тексту (висловлювання) входять значення мовних одиниць, а також значення синтаксичних структур, які входять до мовного змісту тексту, який, в свою чергу, складає частину загального змісту тексту (висловлювання).

Головну роль в перекладі відіграє зміст тексту, однак це «не виключає можливості й необхідності передачі при перекладі значень окремих мовних структур, з яких складається даний текст. Зазвичай переклад здійснюється шляхом послідовної передачі окремих висловлювань, які складають даний текст» [8, с. 29].

Висловлювання – це «особлива одиниця тексту, яке характеризується набором лексичних одиниць і синтаксичною організацією» [130, с. 34]. Синтаксис не є суто засобом побудови, він також має значення, оскільки синтаксичній організації висловлювання притаманні визначена послідовність і способи подачі інформації.

Синтаксис і лексика хоч і є різними рівнями мовної системи, але все ж вони не є автономними областями, між ними існує тісний зв'язок і взаємодія.

Ми поділяємо точку зору, згідно з якою «синтаксична і лексична семантика синтаксичних структур відрізняються один від одного різним ступенем абстракції: синтаксична семантика є більш високим ступенем узагальнення лексичної семантики. Крім того, синтаксична семантика виникає не з простої суми лексичних значень відповідних компонентів, а ускладнюється додатковими смисловими відтінками, які привносяться в семантику синтаксичних одиниць зв'язками і відношеннями між компонентами, всім текстом в цілому» [75, с. 5].

Синтаксична семантика належить до особливого типу мовних значень. У загальному плані специфіка мовного значення в галузі синтаксису визначається змістом категорії «зв'язок (відношення)» – категорії, на якій базується синтаксис як компонент мовної структури [22, с. 54].

Можна говорити про «неоднакову комунікативну релевантність синтаксичних значень в формуванні змісту висловлювання. В мові існують мовні структури, які відіграють значну роль в формуванні змісту висловлювання, і синтаксичні структури, комунікативна релевантність яких в змісті висловлювання не така очевидна. В останньому випадку в акті комунікації можуть відбуватися заміни цих структур структурами з близькими до них синтаксичними значеннями без значних втрат для передачі змісту висловлювання. Можливість подібних заміन обумовлює існування численних випадків варіювання синтаксичних структур в мові, який слугує основою багатьох синтаксичних трансформацій вихідного речення при перекладі з однієї мови на іншу» [75, с. 6].

Варіювання синтаксичних структур стає можливим завдяки існуванню в структурі речення, що формує висловлювання, глибинної і поверхневої структур.

Важливим для теорії перекладу є той факт, що одна й та ж поверхнева структура може мати різноманітні глибинні структури (явище, відоме в мові як синтаксична омонімія). З іншого боку, одна й та ж глибинна структура може мати різні поверхневі (явища синтаксичної синонімії), причому глибинна структура складає інваріант значень синтаксичних синонімів.

Поверхневі структури «з інваріантною глибиною структурою є синтаксичними синонімами й знаходяться між собою в співвідношенні вільного варіювання. Глибинна структура володіє більшою комунікативною релевантністю в змісті висловлювання порівняно з поверхневою, однак вибір останньої часто є важливим для загального змісту тексту. Синонімічні поверхневі структури з однією загальною глибинною пов'язані між собою відношенням трансформації, тобто одна поверхнева структура може розглядатися як трансформ іншої структури, і всі вони входять в один трансформаційний ряд» [75, с. 7].

Збереження глибинної структури висловлювання є умовою інваріантності перекладу не на всіх рівнях еквівалентності оригіналу і перекладу, а тільки в тих випадках, коли зберігається спосіб опису ситуації.

При перекладі може зберігатися і значення поверхневої структури. В певних типах текстів її збереження є регулярним. При неможливості використання в перекладі структури, паралельній вихідній, остання замінюється на синонімічну структуру чи на несинонімічну. Перекладач може, керуючись різними міркуваннями, при збереженні глибинної структури замінити вихідну синтаксичну структуру на синонімічну поверхневу навіть в тих випадках, коли можливе використання в перекладі паралельної синтаксичної структури.

При вирішенні якихось перекладацьких завдань, відмінних від власне синтаксичних (лексичних, прагматичних та ін.), перекладач може жертвувати синтаксичними значеннями вихідної синтаксичної структури, тобто значеннями як глибинної, так і поверхневої структур. У цьому випадку в перекладі використовується поверхнева структура, не пов'язана з синтаксичними відношеннями з вихідною структурою.

Будь-яка зміна синтаксичної структури перекладу порівняно з вихідною при збереженні глибинної структури висловлювання може бути представлена як «перекладацька (міжмовна) синтаксична трансформація. Вихідна синтаксична одиниця й синтаксична одиниця в перекладі, отримана з вихідної одиниці шляхом трансформації й та, яка входить разом з вихідною одиницею в один трансформаційно-перекладацький ряд, розглядаються як міжмовні синтаксичні синоніми, аналогічні внутрішньомовним синонімам» [75, с. 8].

Англійська й українська мови є прикладами «двох типів мов: аналітичної й синтетичної. Навіть сама назва цих типів мов показує, що вони за принципом побудови не тільки різні, але навіть протилежні. Однак ця протилежність формальна, оскільки стосується вираження того самого змісту. Пізнання нової мови є освоєння саме цієї формальної, специфічної, якісної його сторони. Тому легко можна уявити собі, який значний розумовий бар'єр треба подолати носію одного типу мови при освоєнні мови протилежної системи, які необхідні при цьому знання основних розходжень мовних систем» [41, с. 9].

Загалом, як стверджує М.А. Аполлова, ми можемо, очевидно, «виходити з того положення, що в мовах з аналітичним ладом логіка мислення одержує

найбільш ясне зовнішнє і розчленоване граматичне закріплення, у той час, як у мовах синтетичних ця логіка діє як внутрішнє відношення в пропозиції, внутрішній зв'язок у слові» [4, с. 38].

Очевидно, що, коли ми співвідносимо лад мови з логікою мислення, ми підходимо до мовних явищ, орієнтуючись на їх зв'язок й цілісність, тобто з боку синтаксису. Логіка мислення насамперед «найчіткіше виражається саме в синтаксичному ладі мови. Базуючись на цьому твердженні, відразу одержує важливе принципове значення той широковідомий факт, що в аналітичних мовах у реченні зазвичай прямий і чітко фіксований порядок слів. Порухення прямого порядку слів у розповідному реченні англійської мови розглядається як щось незвичайне, як виразний стилістичний засіб. Тут ми вперше й у найбільш безпосередньому виді зіштовхуємося з вираженням логіки мислення в граматичній формі аналітичних мов, тому що зрозуміло, що прямий порядок слів у реченні збігається з послідовністю логічних компонентів (суб'єкт – предикат – об'єкт)» [5, с. 41].

Як бачимо, основною специфікою англійської мови є «усталений порядок слів в реченні. На відміну від української мови, в англійській мові чітко зазначені місця мають такі члени речення, як підмет, присудок та додаток, які є «скелетом» речення. Обставина стоїть переважно до чи після «скелета». Щодо означення, то воно не має конкретно встановленого місця, і знаходиться поряд з тим членом речення, який вимагає означення. Тому саме правило усталеного порядку слів є основою при перекладі з англійської мови на українську» [101].

В українській мові в реченні логічний наголос падає звичайно «на останнє слово, а у відповідному англійському реченні конструкція більш формальна. Ця «формалізація» змісту особливо чітко простежується в англійському питальному реченні (проста перестановка підмета й присудка та додавання допоміжного дієслова *to do*). В українській мові в аналогічному випадку діє тільки інтонація. В англійському ж синтаксична визначеність питання призводить до «формалізації», а інтонація одержує свій постійний і підлеглий синтаксису малюнок» [87, с. 11].

Зіставний аналіз синтаксичних структур на рівні системи, норми й узусу на базі творів даних авторів, проведений з метою виявлення синтаксичних відмінностей англійської і української мов, здатних призводити до використання синтаксичних трансформацій при перекладі, показав, що на рівні системи, тобто організованої сукупності синтаксичних структур, наявні як однойменні чи аналогічні синтаксичні структури, так і певні відмінності. А саме: існування тільки в англійській мові формального підмету типу “it”, “there”, “one”, “they”, формального додатку “it”, синтаксичних комплексів, підрядного присудку (предикативного), підрядного означального, яке вводиться за допомогою відносного займенника “which”, який відноситься до головного речення в цілому, підсилювальної конструкції “it is ... who (that)” [75, с. 9].

Зіставлення двох мов на рівні норми, прийняті правила сполучуваності й послідовності елементів синтаксичної структури, а саме правила сполучуваності й послідовності членів речення та частин складного речення, поряд з загальними рисами, показує ряд відмінностей, серед яких такі:

1) у семантиці підмета – більш характерне для англійського речення використання у функції підмета іменника неістоти, який виражає фактично обставинне відношення – локальність, темпоральність, причину, мету та ін., при присудку, що по значенню відноситься до живої істоти. Наприклад:

The spoon came nearer. He held his breath, shut his eyes and gulped. A delicious taste ran round his mouth. He turned his tongue in it. He swallowed, and a happy smile ran round his face [126, p. 9]. – Вона присунула ложку ближче. Він затамував подих, заплющив очі й роззявив рота. І відчув казковий смак. Поводив язиком, ковтнув, - і по його обличчі розлилась щаслива посмішка [122, с. 16]

Як бачимо, у цьому невеликому уривку в англійському тексті спостерігається аж три випадки вживання у функції підмета іменника неістоти, який виконує дію, притаманну живій істоті. У перекладі ж лише у третьому реченні збереглося таке значення, а в попередні два був введений підмет-істота.

2) у семантиці означень – більш часте використання в англійській мові означень, виражених прикметником чи прислівником, які, фактично, визначають не наступний за ним іменник, а дієслово в функції присудка, наприклад:

Lord Henry elevated an astonished eyebrow, and look at him through the thin blue wreaths of smoke that curled up in such fanciful words from his heavy opiumtainted cigarette [126, p. 8]. – Лорд Генрі здивувався і поглянув на нього крізь примхливі кільця голубого диму від заправленої опієм цигарки [122, с. 8].

Як бачимо, у зазначеному вище прикладі прикметник “astonished” визначає не додаток, а присудок “elevated”, що добре видно під час перекладу, і все словосполучення переклалося одним словом «здивувався», яке взяло на себе семантику англійського означення.

3) у типах пасивних конструкцій – в англійській мові, що не є характерним для української, об’єкт може мати функцію підмету, що вживається з присудком, вираженим рядом дієслів в пасивному стані, таких як: “to give”, “to grant”, “to offer”, “to pay”, “to promise”, “to ask”, “to tell”, “to allow” та інших [112, с. 174], наприклад:

Andrew, of course, was never allowed outside the gate unless he went with Miss Lark for a walk in the park, or with one of the maids to have his toes manicured [126, p. 35]. – Ендрю, звичайно, ніколи не дозволялося виходити за хвіртку, хіба що міс Жайворон – на прогулянку до парку – або з котрою її служницею – робити манікюр [122, с. 42].

У наведеному прикладі “Andrew” є підметом, що вживається з присудком в пасивному стані, а от в українському перекладі підмет “Andrew” став додатком.

4) у поєднанні підмета і присудка – тільки в англійській мові присудок, виражений сполученням дієслова зв’язки to be з прикметником, за яким вживався інфінітив, припускає поєднання з підметом, вираженого іменником чи особовим займенником, наприклад:

Marry Poppins’d often cursed Michael as he was so hard to wake [126, p. 32]. – Мері Поппінс часто сварила Майкла, тому що його було так важко збудити [122, с. 39].

Проаналізувавши поданий приклад, можна помітити, що лише в англійському реченні виділена структура може супроводжуватися підметом, який при перекладі трансформується в додаток.

5) у порядку послідовності членів речення – наявність в англійській мові широко поширених регресивних конструкцій, в яких рема, розташовується спочатку речення, що є не характерним для української мови [14, с. 93], наприклад:

The gold shaft of sunlight lengthened across the room. It was obviously moving as quickly as it could in order to oblige John [126, p. 85]. – Золоті сонячні стріли простяглись через усю кімнату. Щоб не заважати Джонови, вони силкувались посуватися якнайшвидше [122, с. 86].

У наведеному прикладі рема англійського речення – “It was obviously moving as quickly as it could” – при перекладі зайняла кінцеву позицію.

Зіставлення синтаксичних структур на рівні узусу, тобто закономірності переважного вживання в мові синтаксичних структур, а також на ряду з загальними рисами, виявило наступні відмінності [75, с. 11]:

1) у більш частому використанні в англійській мові парних синонімів, які виконують ідентичні функції в реченні, наприклад:

All the afternoon the house was very quiet and still, as though it were thinking thoughts, or dreaming perhaps [126, p. 84]. – Будинок аж до вечора стояв спокійний, ніби думав якусь свою думу чи, може, дрімав [122, с. 86].

Як бачимо, парні синонімічні означення “quiet and still” оригіналу були замінені одним означенням «спокійний», проте без жодних втрат при перекладі.

2) у повторному використанні підмета у складному реченні – наявність в англійській мові складних речень, нетипових для української мови, компоненти яких мають один і той же підмет, виражений особовим займенником, наприклад:

Isn't it funny – when I say I would like to eat something I really mean it [126, p. 87]. – Чудасія, правда? Я, як скажу, що з'їла б щось, то з'їм! [122, с. 90].

Наведений приклад демонструє наявність у складному реченні оригіналу компонентів з одним повторюваним підметом “I”, який відсутній в українському перекладі.

3) у вживанні окремих типів підрядних – значне поширення в англійській мові підрядних підметів, а також наявність, в основному, тільки в англійській мові підрядних часу та місця, в яких міститься інформація, яка вже імпліцитно знаходиться в головному реченні. Наприклад:

But although Jane and Michael had done nothing very amusing, except to stare at him again in astonishment, Mr. Wigg began to laugh again loudly, and when he laughed he went bouncing and bobbing about in the air, with the newspaper rattling in his hand and his spectacles half on and half off his nose [126, p. 24]. – І хоча Джейн з Майклом не робили нічого дуже вже кумедного, а тільки приголомшено дивилися на містера Перука, він знов гучно зареготався і аж заскакав у повітрі з газетою, що шелестіла в нього в руці, і з окулярами, що ледве трималися на кінчику носа [122, с. 24].

У наведеному прикладі чітко проілюстровано вживання саме в англійській мові таких підрядних речень часу, які в даному випадку при перекладі просто вилучені, адже і без того зрозуміло, що містер Перука почав «скакати у повітрі» саме від сміху.

4) у використанні прийому парцеляції:

а) в англійській мові більш поширені випадки розривання предикативного зв'язку в простому реченні.

б) поєднання речень в англійській мові, як правило, нехарактерне для української, де за першим реченням слідує речення чи кілька речень, які починаються з сполучника “or/nor”.

Зіставлення на рівні узусу з урахування приналежності до певного функціонального стилю, проведене за наступним напрямком «англійський художній стиль – український художній стиль», виявило подібність у використанні в англійському та українському художніх стилях простих речень і

відмінності у використанні простих ускладнених, складнопідрядних і складносурядних речень [75, с. 14].

Порівняльний аналіз синтаксичних структур англійської та української мов вказує й на «відмінності у середніх за довжиною реченнях різних типів, а саме у художньому стилі двох мов середня довжина різних типів речення виявляється більше в англійському художньому стилі у порівнянні з українським художнім стилем» [43, с. 7].

Результати аналізу вживання синтаксичних перетворень при перекладі англійських текстів художнього стилю українською мовою показують, що «в перекладі можуть використовуватися синтаксичні структури, пов'язані чи не пов'язані з вихідними структурами відношеннями синтаксичної трансформації. Структури в перекладі, не пов'язані з вихідними структурами відношеннями синтаксичної трансформації і в яких немає інваріантності глибинної структури, можуть розглядатися як квазітрансформації» [65, с. 49].

Отже, за визначенням І.В. Нешумаєва, «перекладацька синтаксична трансформація – це міжмовна синонімічна заміна поверхневої структури на вихідній мові (МО), яка полягає у використанні в мові перекладу (МП) репрезентанта вихідної поверхневої структури, який має з останньою структурні відмінності при інваріантній глибині структури» [75, с. 13].

Існує класифікація типів синтаксичних перетворень за структурними ознаками. Усі зазначені типи синтаксичних трансформацій, які зустрічаються в англо-українських перекладах, І.В. Нешумаєв поділяє на три групи: «внутрішні, зовнішні і міжфразові» [75, с. 12].

1.2. Перебудова структури речення як засіб адекватної передачі змісту тексту

Правильна побудова фрази дозволяє виділити в думці оригінала, що перекладається, головне – те, що можна назвати по-різному: «центром комунікації», «логічний присудок», «наголошеним елементом». Поряд з цим вибір правильної структури речення дозволяє також виявити питальні елементи й максимально зберегти стиль твору, що перекладається [88].

З точки зору перекладу речення поділяються на: «1) ті, що перекладаються дуже близько до тексту; 2) ті, що перекладаються за допомогою зміненого порядку слів; 3) ті, що потребують при перекладі часткової синтаксичної і лексичної зміни; 4) ті, що потребують повної перебудови як синтаксичної, так і лексичної і 5) особливо складні речення» [12, с. 51].

1. Речення, які перекладаються майже дослівно, зустрічаються рідко. Це переважно речення розповідного характеру, де немає різко вираженого наголосу на якому-небудь окремому елементі. Наприклад:

And the house stood very quietly [126, p. 85]. – І будинок стояв дуже тихенький [122, с. 86].

Як можна простежити, у поданому прикладі проводиться дослівний переклад. Обидва питальні речення мають однакову структуру, що схематично можна зобразити як „підмет – присудок – означення”.

2. Друга категорія – це речення, які потребують, щоб в перекладі, при збереженні еквівалентних слів, помінялись місцями відповідні компоненти оригінала. Це речення переважно інформаційного характеру, в яких той чи інший компонент речення несе на собі конкретний акцент. Наприклад:

How soft, how sweet you are! I love you, - said Barbara, holding out her hands to its shining warmth [126, p. 85]. – Який ти м'якенький, який ніжний! Я тебе люблю! – простягаючи руки до того теплого сяйва, сказала Барбара [122, с. 86].

У поданому прикладі при перекладі збережені всі слова, проте відповідні компоненти оригінала помінялись місцями, наприклад, дієприслівниковий зворот, який в англійському реченні знаходиться в кінці речення, при перекладі перенісся на початкову позицію, так само як і підмет “you”.

3. До третьої категорії речень, що потребують при перекладі часткових змін у лексиці й синтаксисі, відносяться, головним чином, речення інвертовані (зі зміненим порядком членів). У зв'язку з цим необхідно зупинитися на проблемі інверсії суто з точки зору перекладу [12, с. 53].

Як відомо, мова виконує дві функції: комунікативну й експресивну. Мовець або повідомляє щось (комунікативна функція), або виражає своє емоційне

відношення щодо того чи іншого явища (експресивна функція). Метою останньої, в першу чергу, слугує «емфатична інверсія, тобто зміна звичайного порядку слів в реченні з метою виділення якогось елемента чи надання всьому сказаному особливої виразності» [21, с. 42]. Наприклад:

Down in the kitchen Mrs. Brill was reading the paper with the spectacles on her nose [126, p. 84]. – Унизу, в кухні, місіс Білл, примостивши на ніс окуляри, читала газету [122, с. 86].

В даному прикладі спостерігаємо зміну порядку членів речення: присудок та додаток оригіналу зайняли кінцеву позицію, а дієприслівниковий зворот «примостивши на ніс окуляри» навпаки з останньої позиції перемістився всередину речення перекладу.

At the end of it a fire was burning brightly and an enormous table was in the centre laid for the tea – four cups and saucers, piles of bread and butter, crumpets, coconut cakes and a large plum cake with pink icing [126, p. 22]. – У кутку ясно горів камін, а посередині стояв здоровенний стіл, накритий до чаю: чотири чашки з блюдами, стосик бутербродів, булочки, кокосові тістечка і великий сливовий пиріг з рожевою поливою [122, с. 22].

Як можна бачити, загальна кількість членів речення залишається незмінною, на лексичному рівні мають місце трансформації конкретизації (*was* → *стояв*) та компенсації (*piles of bread and butter* → *стосик бутербродів*), які суттєво не впливають на його граматичну структуру. На рівні синтаксису підмет, який в оригіналі був у препозиції до присудка, у перекладі перенесено в постпозицію. Подібна трансформація необхідна для збереження комунікативного членування речення. Як відомо, в англійській мові порядок слів більш фіксований, порівняно з українським, тому підмет переважно займає перше місце в реченні і, зазвичай, є темою речення, Але в деяких випадках підмет може бути рематичним, і в такому разі може стояти в кінці речення після присудка [95].

4. Речення четвертого типу – це речення ідіоматичні, тобто речення, в яких сполучення компонентів носить невмотивований характер. Наприклад:

You got me so far? ... You following me? [125, p. 18]. – Розумієш? Стежиш за ходом думки? [120, с. 24].

Отже, для адекватного перекладу таких речень слід цілком відійти від його структури й лексичного оформлення, до кінця зрозуміти приховану за ним думку і виразити її рідною мовою граматично правильно та в близькій до оригіналу формі.

5. Нарешті, речення п'ятого типу – складні у всіх відношеннях, тобто довгі, заплутані, перевантажені деталями і підрядними реченнями. При перекладі доводиться перебудовувати їх синтаксис, замінювати цілі вирази, або ж розбивати всю фразу на окремі речення і т. д. [12, с. 56-59].

They forgot it soon, however, for everything seemed to be as it always was, and the spring sunlight lit up the house so beautifully that nobody remembered it needed a coat of paint and new wallpapers [126, p. 111]. – Вони, щоправда, швидко про нього забули, бо ж усе нібито йшло як звичайно, а весняне сонце так весело освітлювало будинок, – нікому й не здогадалося, що він облупаний і в ньому треба міняти шпалери [122, с. 129].

У поданому прикладі при перекладі використано широкий спектр трансформацій, починаючи з зміну порядку слів у реченні, заміна членів речення, заміна сполучникового зв'язку на безсполучниковий та ін.

Також при перекладі таких англійських речень українською мовою З.В. Данилова рекомендує «розподіляти їх на змістові групи з метою кращого формулювання думки, або здійснювати структурні перетворення, враховуючи граматичні особливості англійської та української мов» [29, с. 11].

Отже, можна зробити загальний висновок, що «в англійській мові, мові аналітичної будови, ми спостерігаємо найбільш повну відповідність логічних компонентів і синтаксичних форм. У мовах синтетичних конкретний смисл слова, логічний наголос переважають над формально синтаксичними моментами, що призводить до набагато більшої зовнішньої свободи синтаксичних конструкцій і до, майже, повної відсутності формальних закріплень місця слова в реченні» [30, с. 57].

Варіювання синтаксичних структур стає можливим завдяки існуванню в структурі речення, що формує висловлювання, глибинної й поверхневої структур. А зіставлення двох мов на рівні системи, норми, узусу, а також прийняті правила сполучуваності й послідовності елементів синтаксичної структури, виявляє ряд відмінностей, серед яких «відмінності в семантиці підмету, в семантиці означень, в типі пасивних конструкцій, в сполученні підмета і присудка, в порядку послідовності членів речення, в більш частому використанні в англійській мові парних синонімів, в повторному використанні підмету в складному реченні, у вживанні окремих типів підрядних речень і використанні прийомів парцеляції» [75, с. 9].

1.3. Використання перекладацьких трансформацій задля досягнення еквівалентності під час перекладу

Переклад – це один з видів людської діяльності. Переклад задовольняє потребу у спілкуванні між людьми, які не володіють спільною мовою, тобто людьми, що розділені лінгвоетнічним бар'єром. При порівнянні перекладу з іншими видами мовного посередництва, які також задовольняють потребу у спілкуванні (переказом, рефератом, так званим скороченим перекладом тощо), доводиться констатувати, що вторинний характер створених текстів є загальним для усіх видів мовного посередництва, призначених для репрезентації тексту іншою мовою. Проте, на відміну від перекладу, інші способи такої репрезентації лише частково відтворюють оригінал, не створюють йому комунікативно-рівноцінної заміни, не дають підстави для ототожнення різномовних текстів. Це обумовлено, перш за все тим, що у всіх цих видах мовного посередництва посередник стає співавтором повідомлення, бо він не просто робить його доступним для іншомовного адресата, але й обробляє його, переробляючи, скорочуючи, наново формулюючи текст, коментуючи його тощо.

З перекладом відзначається інша ситуація. «Текст перекладу приписується авторові оригіналу і використовується так, як ніби він і є оригінал. Зокрема, переклад цитується, як слова автора» [48, с. 46]. Таким чином, підкреслює

Латишев Л.К., переклад «покликаний задовольнити потребу суспільства у двомовній комунікації, при максимальному ступені наближеності до природної, одномовної комунікації» [61, с. 14].

Через те що тексти створюються і використовуються в мові заради того, щоб якимось впливати на людей, то такий вплив у певному значенні і є основною властивістю кожного тексту. Абсолютно природним тому є положення сучасної науки про переклад, згідно якому вихідний текст (ВТ) та текст перекладу (ТП), перш за все, повинні бути рівноцінними за своїм впливом на адресата. «Метою мовного посередництва, – зазначає О. Каде, – є створення передумов для здійснення певної комунікативної мети, створення можливості викликати у адресата певний комунікативний ефект» [37, с. 19]. Тому треба зауважити, що в питанні про еквівалентність впливу ВТ і ТП мова йде саме про потенціал дії на адресата.

Якщо говорити про іншу вимогу до перекладу, важливо підкреслити, що класифікаційна ознака перекладу, яка відрізняє його від інших видів мовного посередництва, полягає у тому, що крім потенційного впливу оригіналу, він повинен відтворювати певною мірою і структурно-семантичні особливості останнього.

Конкретно для кожного окремого випадку перекладу «оптимальна міра структурно-семантичної аналогічності визначається складною взаємодією низки чинників. Тому переклад не є універсальним заміником оригіналу, він заміщає оригінал лише у певній конкретній ситуації» [97, с.19]. «Гарний переклад претендує на те, щоб замінювати оригінал у якомога більшій кількості ситуацій, але він не здатний замінити його у всіх можливих ситуаціях». Причина цього полягає в наступному: «споживач тексту звертається до нього, враховуючи свої власні інформаційні потреби, й прагне знайти у ньому ту інформацію, яку він вважає для себе корисною. При цьому в свідомості споживача тексту можуть виникнути навіть такі уявлення, образи й асоціації, які не були передбачені автором. Перекладач, як і автор оригіналу також має на увазі певні ситуації спілкування, в яких використовуватиметься створюваний їм текст, певні потреби,

в ракурсі яких він інтерпретуватиметься. Проте він не в змозі передбачити всі ці ситуації і потреби» [61, с. 32].

Відтак, були зазначені умови, за яких ТП визнається еквівалентним ВТ. Розглянемо тепер шляхи досягнення такої еквівалентності.

Вивчення літератури, присвяченої визначенню перекладацьких прийомів, що виділяються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, дозволяє зробити висновок про те, що існує на два основні класи перекладацьких прийомів – підстановки і перекладацькі трансформації (Латишев Л.К., Рецкер Я.І., Каде О.) [60; 83; 38].

Поділ перекладацьких прийомів на два основні класи ґрунтується на «наявності між мовами схожих семантичних і структурних рис, так званих мовних паралелей або відповідників» [61, с. 95]. Порівнюючи вихідний текст і текст перекладу, ми мимохіть відзначаємо, що деякі частини вихідного тексту перекладені «слово в слово», а деякі – із значними відхиленнями від буквальних відповідників.

Отже, в нашій мовній свідомості існують деякі міжмовні паралелі. Реальність міжмовних паралелей отримує своє підтвердження в перекладацькій практиці. Щоправда, іноді перекладачі, намагаючись якнайчастіше вдатися до таких міжмовних паралелей при перекладі, можуть припускати різного роду буквалізми, знижуючи тим самим якість перекладу.

У якості міжмовних відповідників Латишев Л.К. розглядає:

1. Еквівалентність двох одиниць на основі значного збігу їх денотативного значення.
2. Відповідність стилістичних компонентів.
3. Структурна (категоріально-морфологічна) аналогічність одиниць МО та МП.
4. Збіг синтаксичних функцій лексичних одиниць (функцій підмета, присудка, означення, обставини тощо) [62, с. 176].

Переклад згідно вищезазначених об'єктивно існуючих мовних паралелей у перекладознавстві називається підстановкою. Тобто, *підстановки* – це заміни

одиниці перекладу на МО її «найприроднішим еквівалентом»: словом або словосполученням МП, при цьому така дія носить елементарний характер і зводиться до «автоматичної заміни» [61, с. 97]:

'The first day of February!' cried Mrs Bucket. 'But that's tomorrow!' [124, с. 43].

– Перший день лютого! – вигукнула місіс Бакет. – Але це ж завтра! [121, с. 79]

На цьому прикладі можна побачити певний ступінь автоматизму при вживанні підстановок, високий рівень семантичної та структурної «симетричності» МО та МП. Як показує перекладацька практика підстановка (за рідким винятком) не складає особливих труднощів для перекладача.

Визначивши статус такого перекладацького прийому як підстановки, можна сконцентрувати увагу на вирішенні проблеми визначення сутності перекладацьких трансформацій.

Термін «трансформація» є широковживаним. Ми зустрічаємо його в працях багатьох перекладознавців: Швейцера А.Д., Міньяра-Белоручева Р.К., Бархударова Л.С., Латишева Л.К., Рецкера Я.І., Комісарова В.Н. [100; 69; 11; 59; 82; 46] та інших. Проте часто можна зустріти тлумачення, що недостатньо розкривають суть цього явища. Вчені з різних позицій підходять до тлумачення поняття «трансформація».

Так, Л.С. Бархударов відзначає перекладацькі трансформації як «численні та якісно різноманітні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності перекладу») всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов» [12, с. 190]. Н.К. Гарбовський розуміє під перекладацькою трансформацією відхід «від використання ізоморфних засобів, наявних в обох мовах» [27, с. 13]. Р.К. Міньяр-Белоручев, називає трансформацію – «основою більшості прийомів перекладу», і вважає, що вона «полягає у зміні формальних (лексичні й граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту за умови збереження інформації, призначеної для передачі» [70, с. 109].

Як бачимо, серед науковців немає єдиної думки щодо тлумачення терміну «перекладацька трансформація». Проте, важливо підкреслити, що більшість авторів визначає перекладацькі трансформації як міжмовні перетворення, що здійснюються з метою досягнення перекладацької еквівалентності. Деякі перекладознавці (Бархударов Л.С., Рецкер Я.І. [12; 82]) піднімають питання й про складний, комплексний характер трансформацій, підкреслюючи умовність пропонованих ними класифікацій перекладацьких трансформацій, що пов'язано зі складністю вивчення цього перекладацького прийому. Також слід зазначити, що у низці робіт термін «трансформація» взагалі вживається без чіткого визначення (як інтуїтивно зрозумілий термін) (роботи В.Н. Комісарова, Я.І. Рецкера [48; 82] та ін.). Спробуємо розібратися у цьому складному питанні і визначити, в чому полягає сутність поняття перекладацька трансформація.

Поняття трансформації «запозичене» з галузі одномовних перетворень. Коли ми говоримо про одномовні трансформації, маємо на увазі фрази, які, відрізняючись одна від одної формою (граматичною структурою, лексичним наповненням тощо), мають практично один і той самий зміст та здатні виконувати у цьому контексті одну й ту ж комунікативну функцію. Адже, відомо, що одну думку можна висловити по-різному, наприклад:

На творчість письменника вплинули соціально-політичні процеси, які відбувалися в країні. = Соціально-політичні процеси, що відбувалися в країні оказали вплив на творчість письменника.

Такого роду перетворення форми висловлення називається перефразовуванням. Перша фраза з наведеного вище прикладу під час перефразовування зазнала лексичних та синтаксичних перетворень, тобто трансформацій.

Якщо говорити про міжмовні перетворення, то текст, отриманий у результаті перекладу не за міжмовними паралелями, сприймається як продукт перекладу із застосуванням трансформацій, тобто ВТ зазнав таких змін, необхідність яких зумовлена лінгвоетнічними відмінностями між комунікантами.

Л.К. Латишев, який зробив великий внесок в розробку типології перекладацьких трансформацій, визначає перекладацьку трансформацію як «перекладацький прийом, для якого характерний відхід від структурно-семантичного паралелізму між оригіналом і перекладом» [61, с. 14]. При цьому важливо підкреслити, що автор наведеної концепції є єдиним, хто не просто піднімає питання про комплексний характер перекладацьких міжмовних перетворень, а вперше вводить поняття «змішана трансформація», яке пов'язане з фактом переважання у процесі перекладу трансформацій змішаного типу (лексико-синтаксичних, синтактико-морфологічних тощо) [60, с. 135].

Проаналізувавши різні підходи до вирішення проблеми сутності перекладацьких трансформацій, логічно зробити висновок, що *перекладацька трансформація* — це складний перекладацький прийом, який вживається в умовах відсутності можливості перекладу за міжмовними паралелями у випадках, коли таких паралелей немає, з метою відтворення комунікативного ефекту і (по можливості) вихідного змісту, а за наявності міжмовних паралелей, вживається з метою адаптації тексту до норм та лінгвоетнічних традицій мови перекладу.

Неможливо повністю розкрити сутність такого явища як перекладацькі трансформації, не відзначивши, чим зумовлена необхідність їх застосування. Тому спробуємо висвітлити причин, які змушують перекладача застосовувати перекладацькі трансформації під час відтворення іноземного тексту.

Усі трансформації повинні бути чимось умотивовані. Але, зрозуміло, це зовсім не означає, що перекладач, вдаючись до застосування трансформацій, завжди чітко усвідомлює, з якою метою він це робить. Безумовно, багато перетворень здійснюється ним інтуїтивно [47, с. 14]. Проте це не виключає того, що будь-яка трансформація чимось зумовлена.

Можливість або неможливість тієї або іншої форми вираження змісту, нормативність або ненормативність цієї форми, її ситуативна доцільність або недоречність сучасне мовознавство інтерпретує за допомогою трьох понять: «система мови» (іноді замість цього терміну використовується у тому ж значенні термін «структура мови»), «мовна норма» та «узус».

Поняття мовної системи має у сучасному мовознавстві різні тлумачення, які можна звести до того, що *система мови* – це сукупність взаємозалежних одиниць мови і моделей, за якими вони поєднуються [61, с. 43]. Система мови охоплює мовні одиниці різних рівнів: фонему, морфему, лексему (слова), словотворчі та синтаксичні моделі. «Система мови, – пише В.А. Іцкович, – це не те, що реально існує в мові, а все те, що в ній може бути створено потенційно» [36, с. 125].

На відміну від системи, що втілює потенціал мови, *норма* позначається в реально функціонуючих мовних формах, прийнятих суспільством і таких, які визнаються ним правильними. Існуючи в мові як об'єктивна даність, норма відображається в граматиках, словниках, довідниках. Порушення мовної норми можуть не відбиватися на сприйнятті смислової сторони повідомлення, але створюють враження неправильності мови, тоді, як помилки у галузі системи мови частіше за все спричиняють за собою спотворення змісту або роблять висловлення взагалі незрозумілим.

Але ж добре відомі випадки, коли не зважаючи на те, що текст перекладу, який не містить ні системних, ні нормативних помилок, справляє, не дивлячись на це, досить дивне враження. Такий текст перекладу не відповідає «стандартам сприйняття», мовним «звичкам» носіїв тієї або іншої мови, тобто не відповідає вимогам, що пред'являються мовною нормою або узусом. Узус є ніби ще одним фільтром, наступним за нормою мови. Якщо мовна норма відсіває правильне від абсолютно неправильного, такого, що завжди, у всіх ситуаціях спілкування неприпустимо, то узус відокремлює те, що доречно в цій ситуації спілкування, від того, що недоречно. Він визначає, як доцільно говорити в певних ситуаціях спілкування, які мовні варіанти, з числа допустимих мовною нормою, краще застосовувати в текстах певного призначення й функціонального стилю. Тобто, узус – це такі реалізації мовної системи, які придатні для даних умов спілкування.

Таким чином, якщо мовна система – це сукупність усіх реальних і абстрактних можливостей функціонування мови, а мовна норма – сукупність

реальних можливостей, то узус є сукупністю тематико-ситуативних правил уживання мови. Порушення узусу руйнує уявлення про автентичність, природність мови, позбавляє її ідіоматичності. Недотримання узусу під час перекладу «суперечить вимозі комунікативно-функціональної еквівалентності ВТ і ТП. Особливо слід зазначити, що неприродність мови, яка виникає через постійне ігнорування узусу, утрудняє сприйняття змісту ТП» [33, с. 21].

Ще одним чинником, разом із системою мови, мовною нормою і узусом, який необхідно враховувати, є розбіжність запасів фонових знань носіїв МО і носіїв МП. Йдеться про запаси екстралінгвістичних знань, які допомагають сприймати та інтерпретувати тексти. До подібної преінформації відносять, перш за все, відомості культурно-історичного характеру: широке коло явищ етнографічного, історичного, географічного характеру, актуальні події тощо. Якщо перекладач не дає пояснень щодо відсутньої у носіїв МП комунікативно-релевантної преінформації, слідством можуть бути різного ступеня порушення смислового змісту висловлення та неадекватність емоційного й естетичного ефекту.

Оскільки розбіжність усіх перелічених чинників утворює лінгвоетнічний бар'єр, меті подолання якого й слугує переклад, причинами застосовування перекладацьких трансформацій, як способу досягнення еквівалентності під час перекладу, слід назвати такі:

1. Розбіжності в системах МО і МП.
2. Розбіжності мовних норм МО і МП.
3. Розбіжності узусів.
4. Розбіжність преінформаційних запасів носіїв МО і МП [61].

Розглядаючи питання про причини застосування перекладацьких трансформацій, необхідно також брати до уваги не лише складові лінгвоетнічного бар'єру, але й такі чинники, які впливають на процес перекладу, як «звучання» тексту, його динаміка й зв'язність. На підставі висловленого підходу був, зокрема, визначений такий вид міжмовних перетворень ВТ як «трансформації з непрозорою мотивацією, тобто перетворення, застосування

яких зумовлено чинниками, що знаходяться за рамками висловів МО та МП, а також особистим смаком перекладача» [68, с. 139].

1.4. Помилки через недотримання міри перекладацьких трансформацій

Як вже зазначалося, максимально можливе узгодження двох вимог перекладацької еквівалентності – «максимального ступеня рівноцінності перекладу й оригіналу, їх потенційного впливу на адресата та структурно-семантичних властивостей – досягається за допомогою оптимальної адекватної міри перекладацьких трансформацій, які можуть спричинити за собою якісні та кількісні зміни у змісті та самій структурі ВТ» [60, с. 129]. Здійснюючи різноманітні перекладацькі трансформації, перекладач водночас ніби нейтралізує системні розбіжності МО і МП, розбіжності мовних норм, мовних традицій і культур. І чим глибше ці розбіжності, тим істотніше трансформації, і, відповідно, тим істотнішими можуть бути втрати, що супроводжують переклад. У зв'язку з цим виникає питання про раціональну міру таких перекладацьких перетворень.

Існують три основних принципи, у відповідності до яких, перекладач у кожному конкретному випадку визначає оптимальну (необхідну і припустиму) міру структурно-семантичних невідповідностей ВТ і ТП.

Перший з них – принцип умотивованості перекладацьких трансформацій. Відповідно до нього, будь-який відхід від об'єктивно можливої структурно-семантичної подібності ВТ і ТП при перекладі обов'язково повинен бути умотивований необхідністю досягнення еквівалентності їх впливу.

Другий принцип – принципу достатності перекладацьких трансформацій. Тобто, недостатньо трансформовані варіанти перекладу, які не забезпечують рівноцінність комунікативного ефекту ВТ і ТП, розцінюються як буквалізми й відкидаються.

Обидва принципи тісно взаємодіють під час перекладу, ніби спрямовуючи перекладача з обох сторін до «золотої середини», яка вирізняє гарний переклад. Проте їхня дія має свої межі, що визначається третім принципом – «принципом

обмеженості міри перекладацьких трансформацій, що регламентує глибину перекладацьких трансформацій» [61, с. 41].

Важливо також підкреслити, що питання про раціональну міру перекладацьких перетворень ще недостатньо вивчене. Вирішення цього питання ускладнене тим, що для різних «жанрів» перекладу критерії щодо глибини перекладацьких трансформацій будуть різні: перетворення, які припустимі при художньому перекладі, можуть виявитися неприйнятними при перекладі газетної публіцистики, а те, що є доречним при перекладі журнальної статті, може бути неприпустимим під час перекладу науково-технічних або юридичних текстів тощо.

Проте, не зважаючи на таку «жанрову зумовленість» допустимої міри перекладацьких перетворень, все ж можна говорити про деякі заборони на перетворення, які діють завжди.

Сутність третього принципу полягає в існуванні певних меж відхилення від структурно-семантичної подібності перекладу й оригіналу, за які недозволено виходити, навіть якщо це вмотивовано метою досягнення еквівалентності сприйняття. Тобто, можливі випадки, коли, з одного боку, очевидна необхідність здійснення певної трансформації для досягнення рівноцінного впливу перекладу й оригіналу, а з іншого боку – відсутня можливість застосування такого перетворення ВТ через його масштабність або глибину.

Проте, як загальні, так і жанрово обумовлені обмеження мають жорсткий характер і вимагають обов'язкового дотримання. Оскільки недотримання цих обмежень, як вказує Л.К. Латишев, «призведе до перетворення перекладу в інший вид мовного посередництва. Описуючи застосування принципу обмеженості міри перекладацьких трансформацій, Л.К. Латишев, підкреслює що ситуації, в яких неможливі глибокі та масштабні трансформації, виникають, головним чином, коли перекладач стикається з деякими реаліями, які діаметрально протилежно оцінюються в культурах носіїв ВМ і МП» [61, с. 29].

Також існують межі й для трансформацій структурного характеру. Так, наприклад, читачі газет багатьох країн Заходу звикли до інформаційних

матеріалів певної структури. На початку статті зазвичай подається основна частина інформації з коментарем автора або без нього, а потім висвітлюються деталі. Проте, це не означає, що мовний посередник, який перекладає українські статті англійською або будь-якою іншою європейською мовою, має право перебудовувати їх структуру для забезпечення еквівалентності впливу, підганяючи її під західний стандарт. Така трансформація при перекладі неприпустима, не зважаючи на її вмотивованість.

Отже, підсумовуючи сказане, важливо ще раз підкреслити, що вихідний текст та текст перекладу повинні бути в максимально можливому ступені еквівалентними як за своїм потенційним впливом на адресата, так і за своїми структурно-семантичними властивостями. Перше забезпечує наявність у адресатів ВТ та адресатів ТП об'єктивних рівноцінних передумов для сприйняття повідомлення й реакції на нього. Друге дозволяє максимально зберегти під час перекладу ідентичність авторської думки. Серед чинників, що регулюють механізм перекладу, принцип обмеженості міри перекладацьких трансформацій відіграє дуже важливу роль. Він обмежує сферу дії принципу вмотивованості та принципу достатності перекладацьких трансформацій і «забезпечує збалансованість у співвідношенні двох критеріїв еквівалентного перекладу – вимоги рівноцінності потенційної регулятивної дії оригіналу і перекладу й вимоги певної міри їх структурно-семантичної подібності» [61, с. 44]. Якби не було принципу обмеженості міри перекладацьких трансформацій, то відхід від оригіналу в семантико-структурному плані завжди визнавався б правомірним – за умови його вмотивованості й достатності з огляду досягнення мети еквівалентності впливу двох текстів. У низці випадків це могло б завести так далеко, що у підсумку ми б отримали практично два різні тексти. І навіть якщо за цієї умови вони б відносно рівноцінною впливали на своїх адресатів, це докорінно суперечило б суспільним уявленням про переклад як про іншомовну копію оригіналу. Принцип обмеженості міри перекладацьких трансформацій виключає такі випадки, обмежує масштаби текстуальних втрат при перекладі і забезпечує необхідну міру структурно-семантичної подібності між перекладом і

оригіналом, дозволяючи сприймати ТП як близьку копію ВТ й не дає перекладу перетворитися на переказ або рефератів.

Підсумовуючи, необхідно ще раз підкреслити, що переклад визнається еквівалентним оригіналу лише у тому випадку, якщо перекладач оптимально поєднав дві якості перекладу: його еквівалентність оригіналу щодо потенційної регулятивної дії на адресата і його структурно-семантичну подібність оригіналу, не виходячи при цьому за межі припустимої раціональної міри перекладацьких трансформацій, вживання яких в процесі перекладу неодмінно повинне бути вмотивованим, а також бути достатнім з огляду еквівалентності ВТ і ТП.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

2.1. Методологія проведення наукового дослідження

При перекладі текстів, орієнтованих на форму (твори художньої літератури) завдання перекладача, в першу чергу, полягає в адекватному відтворенні їхнього естетичного впливу. Такі тексти повідомляють певний зміст, проте вони втрачають свій специфічний характер у тому випадку, коли під час перекладу не зберігається їхня внутрішня та зовнішня форма, що визначається нормами поезики, стилю чи інтенцією автора. Інваріантність плану змісту поступається місцем аналогу форми, що потребує еквівалентності естетичної взаємодії. Тому мовленнєве оформлення перекладу текстів, орієнтованих на форму, детермінується мовою оригіналу. Такі тексти не лише передають зміст у певній мовній формі, але й мають певну мету, певний екстралінгвістичний ефект. Тому під час перекладу необхідно, насамперед, відтворити звернення до слухача чи читача. Проте, перекладач може відходити від змісту й форми оригіналу під час перекладу інших текстів аби досягти бажаного автором ефекту і під час оцінювання перекладу такі необхідні «відхилення» не варто розглядати як порушення вимог «відповідності оригіналу».

Важливим питанням під час будь-якого дослідження є те, який інструментарій у ньому використано. Адже саме він і є тим об'єктивом, через який можна побачити цілісну картину, спростувати або підтвердити гіпотезу.

Використання певних методів, а також методик і прийомів дослідження в перекладі художніх текстів залежить не лише від мети й завдань, які ставить перед собою дослідник, але й від характеру й складності досліджуваного матеріалу. За спостереженнями М. М. Бахтіна, В. В. Виноградова, В. А. Кухаренко, основою інтерпретації художнього твору є розуміння та інтерпретація його естетичної цінності і національно-культурної своєрідності, що можливе вийнятковно за умови

знання специфіки соціуму, у межах якого створений твір, а також задуму автора. Відповідно, методика дослідження має комплексний характер, який полягає у застосуванні як загальнонаукових, лінгвістичних, так і власне перекладознавчих методів.

Успіх наукового проекту істотно залежить від чітко сформульованої концепції й правильно підібраних методів дослідження. А тому будь-яке наукове дослідження повинне базуватися на певних методологічних засадах – науково обґрунтованій концепції, яка забезпечує отримання максимально об'єктивної, точної й систематизованої інформації про процеси та явища довколишнього світу. Отже, на початку будь-якого наукового дослідження перед науковцем постають методологічні й методичні проблеми, від вирішення яких істотно залежить успіх наукового проекту. Передусім необхідно чітко розмежувати поняття «методологія» й «методика».

В українській науковій традиції *методологію* трактують як «систему наукових принципів, на яких побудована дослідницька робота». *Методологія* – це «науково обґрунтована концепція проведення дослідження, яка забезпечує отримання максимально об'єктивної, точної й систематизованої інформації про процеси та явища довколишнього світу» [131].

Дослідниками накопичено немалий досвід науково-методологічних знань, які допомагають оволодіти базовими методологічними принципами й прийомами виконання наукової праці. Серед доробок такого виду з технології наукового дослідження виокремлюються роботи О. В. Клименюка [133], та праця Л. О. Семотюка [135].

Як стверджує О. В. Клименюк, основною методологічною вимогою до наукової праці є «вимога щодо забезпечення функціональної єдності її *атрибутивної* та *субстанціональної* складових» [133, с. 8]. Функції «*атрибутив* наукової праці виконують: *тема* та *проблема* дослідження, його *гіпотеза*, *мета*, *завдання*, *об'єкт* і *предмети* дослідження, *висновки*, отримані за результатами дослідження, та *структура* викладу змісту проведеного дослідження, а також формулювання наукової *новизни* виконаного дослідження та *теоретичного*

значення його результатів» [133, с. 10]. Кожен з цих атрибутів «має своє функціональне призначення у процесі написання наукової розвідки, а сукупність атрибутів розглядається як комплексний методологічний інструментарій, який на підставі уніфікації процедур опису процесу та результатів дослідження виконує головну функцію – забезпечує *субстанціональну єдність* процедур виконання дослідження й викладу його основного змісту та адекватність транслювання наукового знання в часі» [133, с. 10–14].

На переконання О. Л. Семотюка, «методологія наукового дослідження виконує такі *функції*:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динаміку процесів та явищ довколишнього світу;
- виокремлює способи досягнення мети наукового дослідження;
- забезпечує комплексний характер отриманої дослідником інформації;
- сприяє збагаченню науки новою інформацією та систематизації нових наукових термінів;
- формує систему наукової інформації» [135, с. 5–6].

2.2. Методика проведення наукових досліджень семантико-синтаксичної структури речення у перекладі

Із методологією тісно пов'язана *методика наукового дослідження* – «система правил застосування методів для проведення наукового дослідження» [135, с. 13]. Так, І. В. Арнольд «методикою» називає «...спосіб знаходження нового матеріалу, тобто сукупність прийомів спостереження, експерименту й опису» [132, с. 8].

Багатоаспектність роботи зумовила комплексний характер **методики дослідження**. За основний правив *перекладознавчо-зіставний* метод аналізу оригіналів і перекладів текстів художнього стилю із залученням елементів контекстуального, соціолінгвістичного та трансформаційного аналізів. Методика *контекстуального аналізу* висвітлює на текстовому рівні лексико-семантичні та

функціональні ознаки тексту, які є облігаторними або факультативними в процесі перекладу.

Комплексний компаративний перекладознавчий аналіз, який синтезує методи зіставного, контекстуального, аналітико-оцінного та лінгвістичного аналізів, використовуються для аналізу текстів оригіналів та їхніх перекладів.

Це дозволяє виявити головні особливості ідіостилю письменників, їхнє функціонування у творах, порівняти мікро – та макро-контексти й відповідні способи та прийоми, що використовувалися під час їх перекладу та кореляцію їхнього відтворення у текстах перекладів.

Порівняльний метод використовуємо для зіставлення термінології у межах перекладу через третю мову і перекладознавчого аналізу окремих текстів – прикладів перекладу.

Контекстуальним аналізом послуговуємося поруч із перекладознавчим для тлумачення тих чи інших мовленнєвих одиниць у контексті висловлювання.

Описовий метод використовується для опису окремих фактів з історії розвитку перекладознавства як дисципліни, зокрема новітніх домінантних спрямувань досліджень.

Соціолінгвістичний аналіз допомагає розкрити взаємодію внутрішньосистемних, нормативних та екстралінгвістичних чинників, що зумовлюють особливості текстів художньої літератури та труднощі, пов'язані з їхнім перекладом. Крім того, у роботі використано: *дефінітивну методіку* – для обґрунтування ключових понять дипломної роботи, *індуктивний аналіз* – для визначення напряму пошуку від накопичення мовного матеріалу до його систематизації; елементи *кількісного аналізу* – для надання кількісних показників частоти використання різних трансформацій під час перекладу, а також відображення відсоткового співвідношення різних чинників, що впливають на переклад.

У науковій літературі наявні різні дефініції поняття «текст», що зумовлює варіативність напрямів до його аналізу. Ця обставина додатково ускладнює загальну картину використання терміна у гуманітарних науках, хоча більшою

мірою віддзеркалює складну й багатогранну сутність тексту в різних її аспектах. Абсолютизація певної властивості тексту, яка є підґрунтям для розмаїття дефініцій поняття «текст», дає підстави для нових підходів до тлумачення його категоріальних ознак в цілому. Отже, добір методів дослідження визначено метою та завданнями дипломної роботи, а також специфікою її об'єкту.

РОЗДІЛ 3. ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

3.1. Причини використання синтаксичних та лексико-семантичних трансформацій

За останні роки проблема граматичних трансформацій в перекладі досліджувалася у роботах Л.С. Бархударова, В.І. Карабана, В.Н. Комісарова [9; 42; 53]; проблема синтаксичних трансформацій розглянута також у працях Н.К. Гарбовського [27] та В.Г. Гака [26]. Проте, водночас, слід зазначити, що у сучасній теорії перекладу проблема синтаксичних та лексико-семантичних перекладацьких трансформацій ще не отримала докладного висвітлення. Різні дослідники виділяють різну кількість таких трансформацій та пропонують різні способи їх класифікації. У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися класифікаціями І.В. Нешумаєва [75], Л.С. Бархударова [12], та В.Г. Гака [26]. Так, І.В. Нешумаєв пропонує розглядати міжмовні синтаксичні трансформації з точки зору *зміни порядку членів речення при перекладі* та з точки зору *зміни складу синтаксичної структури речення* під час перекладу [75, с. 14]. З іншого боку, Л.С. Бархударов. пропонує для зручності опису звести всі трансформації, що здійснюються у процесі перекладу, до чотирьох елементарних типів, а саме: 1) перестановки; 2) заміни; 3) додавання та 4) вилучення [12, с. 190].

Що стосується класифікації, запропонованої В.Г. Гаком, початково вона була призначена для внутрішньомовних синтаксичних трансформацій, але може бути також використана відносно міжмовних перекладацьких трансформацій. Дослідник поділяє синтаксичні трансформації на перестановочні (зміна місця розташування членів речення), кількісні (додавання або вилучення членів речення) та якісні (заміна членів речення), до яких він, зокрема, відносить актантні трансформації [26, с. 499]. У цілому, наведені вище класифікації не суперечать одна одній.

Якщо накласти загальну класифікацію перекладацьких трансформацій Л.С. Бархударова на часткову класифікацію синтаксичних перетворень, запропоновану І.В. Нешумаєвим, то можна з'ясувати, що зміну порядку членів речення у перекладі слід відносити до перестановок (пор.: перестановочні трансформації В.Г. Гака), у той час як за зміни складу синтаксичної структури речення можуть мати місце трансформації заміни (пор.: якісна трансформація В.Г. Гака), додавання або вилучення (пор.: кількісні трансформації В.Г. Гака) чи їх комбінації. Проте на нашу думку, класифікація І.В. Нешумаєва є найбільш повною, тому саме вона буде використана як основна у роботі.

Що стосується лексико-семантичних трансформацій – це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання в перекладі одиниць мови перекладу, значення яких не збігається із значенням вихідних одиниць, але може бути виведене з них за допомогою певного типу логічних перетворень [48]. Серед лексико-семантичних трансформацій виокремлюють *модуляцію, конкретизацію і генералізацію*.

Речення як основна синтаксична одиниця є тією мовною структурою, у межах якої розгортається функціонування усіх синтаксичних прийомів і за межі якої не виходить переважна більшість синтаксичних відношень.

Речення, будучи багатомірною одиницею, може розглядатися з багатьох боків, у тому числі з власне-синтаксичного, семантико-синтаксичного, власне-семантичного, власне-комунікативного. Із власне-синтаксичним функціонуванням пов'язана внутрішньо-синтаксична структура речення – синтаксичні зв'язки і виокремлювані на їх основі компоненти речення.

Семантико-синтаксична структура речення ґрунтується на власне-синтаксичній у тому розумінні, що кожен компонент речення як у власне-синтаксичному так і семантико-синтаксичному планах визначається з урахуванням синтаксичних зв'язків. На відміну від власне-синтаксичної ознаки, на основі якої виділяється член речення (виділення члена речення за типом і характером синтаксичного зв'язку), семантико-синтаксична ознака звичайно вказує на семантичну природу характеризуваного нею елемента (позначається

останнім того чи того явища дійсності). Сутність елемента, що характеризується семантико-синтаксичними ознаками, встановлюється щодо іншого елемента, з яким вони в реченні можуть бути поєднані предикативним, підрядним або опосередкованим підрядним зв'язком. Отже, у структурі речення конкретної мови наявні два тісно взаємопов'язані типи елементарних синтаксичних одиниць – компоненти, виділювані на основі певного типу синтаксичного зв'язку, і компоненти-синтаксеми, виділювані з опорою на певний тип синтаксичного зв'язку, але які характеризуються певними семантичними ознаками, що відбивають позамовну дійсність [22, с. 7-9].

Синтаксис (від гр. *syntaxis*) розділ мовознавства, який вивчає засоби спілкування людей і їх співвідношення з реальною дійсністю [130, с. 189].

У сучасні теорії перекладу проблема синтаксичних трансформацій при перекладі не отримала ще детального висвітлення. Різними авторами, яких ми згадували на початку розділу, виділяється різне число таких трансформацій і пропонуються різні способи їх класифікації. Недостатньо дослідженими залишаються й питання, пов'язані з частотністю вживання окремих видів трансформацій при перекладі текстів різноманітних функціональних стилів, а також з співвідношенням кожного з цих видів з певними причинами лінгвістичного і екстралінгвістичного характеру [58, с. 13].

Залежно від лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів І.В. Нешумаєв класифікує причини синтаксичних трансформацій так: усі причини поділяються на мовні, пов'язані з співвідношенням мов, що беруть участь у перекладі, й комунікативно-перекладні, пов'язані з необхідністю забезпечення успіху міжмовної комунікації [75, с. 15].

Мовні причини синтаксичних трансформацій виникають тому, що специфічні особливості вихідної мови диктують необхідність перекладних трансформацій оскільки ці особливості відсутні в мові перекладу. Оскільки кожна мова характеризується певною визначеною системою (структурою), нормативними реалізаціями й реалізаціями мови (узусу), відповідно, мовні

причини, з урахуванням зіставлення мов на рівні системи, норми, узусу, поділяються на:

1) системно-зумовлені (6 % випадків, які зафіксовані у матеріалі дослідження) – відмінності в граматичній будові двох мов, як от: наявність в англійській мові синтаксичних комплексів, деяких форм інфінітива та інших особливостей, яких не має в українській мові. Наприклад:

Michael and Jane looked across Mary Poppins at each other. They said nothing, for they had learnt that it was better not to argue with Mery Poppins, no matter how odd anything seemed [126, p. 30]. – Джейн з Майклом презирнулися поза спиною в Мері Поппінс. Вони більше нічого не сказали, бо знали, що марно з нею сперечатись, хоч би які дива діялись перед очима [122, с. 34].

Наведений вище приклад демонструє відсутність в українській мові таких явищ, як узгодження часів, інфінітивних, перфектних конструкцій, які передаються на українську мову звичайним минулим часом.

2) нормативні причини (41 % випадків) – відмінності норм двох мов, тобто відмінності в усталених, прийнятих правил відповідності і порядку елементів синтаксичної структури. Збереження структури англійського речення (об'єднання членів речення) в перекладі суперечило б нормам української мови, її мовним традиціям, тому в перекладі відбувається заміна членів речення. Наприклад:

They always remembered that particular morning [67, p. 110]. – Той ранок діти запам'ятали назавжди [66, с. 126].

Як бачимо, для української мови з погляду актуального членування речення більш характерне вживання підмета перед присудком, що і було збережено під час перекладу.

3) узуальні причини (9 % випадків) – відмінності в превалюванні використання, в частоті вживання тих чи інших синтаксичних структур або у мові оригіналу (МО) і мові перекладу (МП) в цілому, або ж у функціональних стилях цих мов.

Наприклад, для англійської мови більш часте використання пасивних конструкцій, ніж українській:

They always remembered that particular morning. For one thing, it was the first time they were allowed to come downstairs for breakfast, and for another Mr. Banks lost his black dog [126, p. 110]. – Той ранок діти запам'ятали назавжди. Насамперед тому, що дорослі уперше дозволили їм снідати внизу – з ними, а ще тому, що цього ранку містер Бенкс десь загубив свій чорний портфель [122, с. 127].

Серед комунікативно-перекладацьких причин виділяються:

1) прагматичні (8 % випадків) – необхідність адаптації тексту до нового одержувача, що часто супроводжується додаванням чи упушенням інформації, і, як результат, зміною структури речення.

Mr. Wigg smiled contentedly. “It is usual, I think, to begin with bread-and-milk,” he said to Jane and Michael, “but as it’s my birthday we will begin the wrong way – which I always think is the right way – with the Cake!” [126, p. 27]. – Містер Перук задоволено всміхнувся. – Здається, заведено починати з бутербродів, - сказав він до Джейн і Майкла. – Але коли вже сьогодні мій день народження, то ми почнемо не так, як заведено, а, як мені завжди здавалось, треба починати: з пирога! [122, с. 31].

З метою адаптації тексту до українського читача, перекладач замінив англійську реалію bread-and-milk словом «бутерброд», адже на сніданок в нас заведено пити чай з бутербродами, а не з молоком.

2) лексико-семантичні (12 % випадків) – вибір лексичних одиниць для передачі змісту тексту оригінала може супроводжуватись синтаксичними змінами, наприклад, заміна простого речення складним. Наприклад:

“I am telling you trade secrets’ the father said ‘so don’t you go talking about this to anyone else. You don’t want me put in jug, do you?”. “I won’t tell a soul’ the boy said ‘do you do this to many cars, Dad?’” [125, p.19]. – Я ділюся з тобою професійними таємницями, - попередив батько. – Тому, дивись, нікому не розп’якай. Ти ж не хочеш, щоб мене запроторили в тюрюгу?- Жодній душі не

скажу, - пообіцяв хлопець. – І багато машин ти так „відремонтував, тату?” [120, с. 25].

В цьому прикладі англійське просте речення, ускладнене абсолютною конструкцією „You don't want me put in” під час перекладу трансформується в складне, а точніше у складнопідрядне речення «Ти ж не хочеш, щоб мене...».

3) індивідуально-перекладацькі (24 % випадків), пов'язані з вільним вибором синонімічних синтаксичних структур при перекладі [75, с. 16-18].

In the light of full moon every tree and flower and shrub was visible, and they could see the houses and cages quite clearly [126, p. 96]. – Повний місяць так і сяяв, і кожне дерево чи кущик, кожну квітку було видно, як удень. Отож діти могли дуже добре роздивитись усі навільйони й клітки [125, с. 102].

Як можна прослідкувати, перекладач зробив вільний переклад, використовуючи інші синтаксичні структури, повністю змінивши структуру речення, членуючи його на два окремих речення.

Причини якісних трансформацій полягають, вочевидь, у синтаксичній асиметрії мов [26, с. 484], яка виявляється у тому, що формальне членування речення не збігається зі змістовим членуванням. Наприклад, одне і те саме значення може виражатися одиницями різної структури (синтаксична синонімія).

Отримані в результаті дослідження дані, підтверджують припущення важливої ролі синтаксичних значень у смисловій структурі тексту оригіналу, збереження в багатьох випадках їх інваріантності в перекладі і використання з цією метою різних видів синтаксичних трансформацій у процесі перекладу.

Будь-які зміни в синтаксичній структурі перекладу, у порівнянні з вихідною, при збереженні глибинної структури речення є перекладними синтаксичними трансформаціями [75, с. 8].

Усі типи синтаксичних трансформацій, що зустрічаються в англо-українських перекладах, поділяються на три групи: внутрішні, зовнішні та міжфразові [75, с. 11]. Під час перекладу простих речень відбуваються зміни в його внутрішній структурі, складні речення зазнають змін як на зовнішньому так і на внутрішньому рівнях.

3.2. Синтаксичні трансформації при перекладі простих речень

Під час перекладу простих речень відбуваються зміни перш за все в його внутрішній структурі. Ці внутрішні трансформації включають такі, як:

1) зміна порядку членів речення.

Ця трансформація перш за все пов'язана з таким поняттям, як актуальне членування речення (АЧР). Залежно від комунікативної мети речення може членуватися на дві частини – предмет повідомлення і те, що повідомляється. Предметом повідомлення при АЧР є тема, що містить відоме для мовця в даній ситуації і слугує відправним пунктом висловлювання. Заключною частиною є рема, або ядро висловлювання, в якому міститься те нове, що повідомляється про тему. Таким чином, рема є головною комунікативною частиною речення. АЧР виражається порядком слів та інтонацією [130, с. 12].

В англійських та українських реченнях інформація, що передається, синтаксично може передаватися по-різному. Це зумовлено особливостями мов у подачі тематичних та рематичних елементів речення і традиціями мовлення щодо подання інформації про агентів та обставини позначення у реченнях дій [41, с. 196]. Якщо в англійській мові порядок слів перш за все спрямований на вираження комунікативного типу речення і визначенням граматичних відношень між його членами, то в українській домінують функції порядку слів є поєднання та виділення реми [55, с. 73]. З цієї та деяких інших причин при перекладі доводиться робити певні зміни в порядку слів (пермутації членів речення) [41, с. 196], наприклад:

And he kissed his wife absent-mindedly on one side of her nose and waved to the children and went away to the City [126, p. 5]. – I він неуважно поцілував дружину десь біля носа, помахав рукою дітворі і подався в Сіті [122, с. 8].

У поданому прикладі при перекладі спостерігаємо зміну позиції прислівника “absent-mindedly”, який займав позицію після додатку “wife”, а в українському варіанті перемістився у позицію перед присудком та додатком.

Now about references – Mrs. Banks went on [126, p. 7]. – Ну а що до рекомендацій... - казала місіс Бенкс [122, с. 11].

Вищенаведений приклад демонструє перестановку підмету “Mrs. Banks” і присудка “went on”, які при перекладі змінили свої позиції в реченні.

До синтаксичних трансформацій відносять зміни, які зазнає під час перекладу «схема думки» оригінального висловлення. Відомо, що, кожне речення містить якийсь комунікативно-інформаційний центр (рему), що найчастіше передає якусь нову інформацію про предмет повідомлення (тему). У зв'язку з цим, текст може бути зрозумілим правильно, а переклад визнаний адекватним, якщо в ньому правильно передані не лише значення слів, їх граматичні форми та синтаксичні відношення, але й тоді, коли у ньому правильно відображено актуальне (тема-рематичне) членування речення.

Порядок слів українського речення зазвичай характеризується як достатньо вільний, а порядок слів англійського – як фіксований. Проте і український синтаксис підпорядковується цілій низці правил, які, тим паче, забезпечують значну свободу вибору логічного наголосу, а також вираження почуттів, тону і стилю. Англійський фіксований порядок дає значно менше простору для інверсії, яка в українському реченні є можливою завдяки наявності відмінкових закінчень – українське речення часто починається з звороту, дієслова чи додатку, а підмет може з'явитися лише через декілька слів [30, с. 126].

They always remembered that particular morning [126, p. 110]. – Той ранок діти запам'ятали назавжди [122, с. 126].

Приклад підтверджує вільний порядок слів українського речення, який не відповідає фіксованій структурній схемі англійського речення підмет – обставина – присудок – означення – додаток, яка при перекладі змінилася на означення – додаток – підмет – присудок – обставина.

В багатьох випадках зміна форми речення зводиться до перестановки компонентів з метою збереження його акцентної рівноваги [6, с. 205].

Труднощі актуального членування речення під час перекладу зумовлені тим, що англійська й українська мови належать до різних лінгвістичних типів. В

українській мові основним засобом ремовираження виступає порядок слів, тобто порядок слів, виступає важливим засобом актуального членування. В англійській мові з її стійким порядком слів цей засіб не може бути використаним для актуального членування так широко й вільно, як в українській [28, с. 486 – 490]. З цієї причини при перекладі доводиться робити певні зміни в порядку слів (пермутації членів речення):

- перестановку *підмета* у позицію після присудка:

'Only four Golden Tickets left,' said Grandpa George [124, с. 20]. – Залишилося тільки чотири Золоті квитки, – замислився дідусь Джордж [121, с.37].

Звичайно, дослівний варіант перекладу не порушає норм МП:

– Тільки чотири Золоті квитки залишилося, – замислився дідусь Джордж.

Однак, якщо зробити буквальный переклад, то відбудеться зміна актуального членування англійського речення, адже в англійському реченні робиться наголос на складний підмет «чотири квитки», а під час перекладу наголос переміститься на присудок «залишилося».

Особливо часто така перестановка підмета у позицію після присудка відбувається тоді, коли англійське речення закінчується присудком, а підмет має неозначений характер. Якщо ж речення закінчується обставиною, то й вона часом може переноситися разом з присудком у початок українського речення, перед підметом [42, с. 196].

- При перекладі з англійської мови українською досить часто доводиться вдаватися до перестановки *обставини*. Це зумовлено тим, в англійській мові обставина традиційно займає місце наприкінці речення, а в українській, навпаки, обставина частіше за все розташовується на початку речення:

'All my most secret new inventions are cooking and simmering in here!' [124, с. 78]. – Тут готуються, киплять і булькають усі мої найновіші і найтаємніші винаходи [121, с. 133]!

The only meals they could afford were bread and margarine for breakfast, boiled potatoes and cabbage for lunch, and cabbage soup for supper [124, с. 3]. – На

сніданок вони їли хліб з маргарином, на обід – варену картоплю з капустою, а на вечерю – капустак [121, с. 9].

У випадках, коли обставину місця або часу прагнуть виділити, вона може займати місце перед підметом як у тексті МО, так і в тексті МП:

'Yesterday morning, during break, you sneaked like a serpent into the kitchen and stole a slice of my private chocolate cake from my tea-tray! 125, с. 115]. – Учора зранку, на перерві, ти прослизнув, наче вуж, у кухню і вкрав з моєї таці шматок мого особистого шоколадного торта! [120, с. 135].

Трапляється також перестановка обставини (частіше за все в початкову позицію) без перестановки головних членів речення (особливо у випадку наявності прислівників *here* «тут», *only* «лише», *enough* «достатньо» тощо):

'He certainly seems well enough,' Mrs Bucket said, laughing [124, с. 44].– Він явно почувасться досить добре, – засміялася пані Бакет [121, с. 81].

- Під час перекладу також можлива перестановка *означення*:

Augustus Gloop's face came up again to the surface, painted brown with chocolate [124, с. 62]. – На поверхню знову вигулькнуло коричневе від шоколаду обличчя Августуса Глуна [121, с. 112].

У наведеному прикладі наприкінці англійського речення уживається відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, яке під час перекладу трансформується в означення виражене прикметником в позиції перед підметом.

- В англійській мові сполучне слово найчастіше передує присудку, тоді як в українській мові воно може займати будь-яку позицію (на початку, наприкінці або всередині речення). Тому під час перекладу може відбуватися перестановка *сполучного слова*:

She therefore loathes the bottom class and everyone in it [125, с. 98]. – Тому вона терпіти не може першокласників [120, с. 115].

- Треба ще раз зазначити, що в англійській мові існує тенденція – постановки на перше місце у реченні наголошеного елемента, а потім поступове послаблення смислового навантаження, завершуючи речення менш значними

деталіями. А в українській мові, навпаки – побудова речення з послідовним зростанням смислового навантаження наприкінці. При перекладі з англійської мови українською потрібно часто міняти складові одиниці речення: ті елементи речення, що стояли на початку речення-оригіналу переміщуються у кінець речення перекладу [81, с. 347], наприклад:

An enormous oak tree stood overshadowing the cottage [125, с. 179]. – Над хатинкою здіймався величезний дуб [120, с. 207].

My chocolate must be untouched by human hands! [124, с. 61]. – Людська рука не повинна торкатися до мого шоколаду! [121, с. 110].

Отже, синтаксична трансформація зміни порядку членів речення є надзвичайно поширеною при перекладі з англійської мови українською.

2) зміна складу синтаксичної структури, що не зачіпає зміни синтаксичного типу речення, як:

a) заміна членів речення.

При заміні членів речення слова та групи слів у тексті перекладу вживаються в інших синтаксичних функціях, ніж їх відповідники в тексті оригіналу, тобто відбувається перебудова синтаксичної структури речення [12, с. 198]. Схожі перебудови відбуваються й при заміні частин мови. Значні зміни синтаксичної структури пов'язана і заміною головних членів речення, особливо підмета. В англо-українських перекладах використання подібних заміन значною мірою зумовлено тим, що „в англійській мові частіше, ніж в українській, підмет виконує інші функції, не лише позначає суб'єкт дії”, наприклад: об'єкт дії (підмет замінюється додатком), використовується на позначення часу (підмет замінюється обставиною часу), простору (підмет замінюється обставиною місця), причини (підмет замінюється обставиною причини) і т. п. [48, с. 182]. Наприклад:

Michael's elbow gave a sharp dig at Jane's ribs [126, р. 6]. – Майкл штовхнув Джейн ліктем під бік [122, с. 11].

У цьому прикладі означення “Michael's” при перекладі трансформується в підмет «Майкл», підмет англійського речення “elbow” – в додаток «ліктем».

Однією з поширених трансформацій такого типу синтаксичної перебудови є заміна англійської пасивної конструкції українською активною, при якій „англійському підмету в українському реченні відповідає додаток, який стоїть на початку речення; підметом в українському реченні стає слово, яке відповідає англійському додатку з *by* чи ж підмет взагалі відсутній (так звана „неозначено-особова” конструкція)”. Трансформація такого типу „пасив – актив” зустрічаються досить часто і описуються в багатьох граматиках англійської мови [12, с. 200]. Наприклад:

But Marry Poppin's eyes were fixed upon him and Michael suddenly discovered that you could not look at Marry Poppins and disobey her [126, p. 9]. – Але вона не спускала з нього очей, і Майкл раптом збагнув, що не можна дивитися на Мері Поппінс і не скоритись їй [122, с. 16].

У даному прикладі можна простежити заміну пасивної конструкції “*Marry Poppin's eyes were fixed*” оригіналу українською активною – “вона не спускала з нього очей”.

Часто також зустрічаються випадки, коли підмет англійського речення при перекладі українською мовою замінюється обставиною. Ця трансформація відбувається, наприклад, коли англійський підмет стоїть на початку речення і виражає ті чи інші значення обставини. У такому випадку часто в українському перекладі англійський підмет замінюється обставиною місця.

Слід зазначити, що у багатьох випадках заміни членів речення зумовлюються міркуваннями не граматичного, а стилістичного характеру [31, с. 18]. Наприклад:

Так, щоб не порушувати стилістику української мови і для того, що переклад звучав природно на мові перекладу, дієслово присудок „*behave*” англійського речення трансформується в складний присудок, в якому це дієслово виражене прикметником „чемний”.

“Did it behave itself?” Fred asked her. “We had a lovely time with it’ Matilda said ‘my parents adored it” [125, p. 42].– Ну, що – він був чемний? – Поцікавився

Фред. - Ми дуже добре провели з ним час, - відповіла Матильда. – Бать були від нього просто в захваті [121, с. 49].

Як засвідчив матеріал дослідження найпоширенішою синтаксичною трансформацією є трансформація заміни членів речення (43% від загальної кількості досліджуваних речень). Заміна членів в речення при перекладі може відбуватися як в простих так і в складних реченнях. Під час заміни членів речення слова та групи слів у тексті перекладу вживаються в інших синтаксичних функціях, ніж їх відповідники у тексті оригіналу – тобто, відбувається перебудова синтаксичної структури речення. Причини такого роду перебудови можуть бути різними. Найчастіше вони пов'язані з необхідністю «комунікативного членування» речення. В українському реченні порядок слів визначається майже винятково чинниками, пов'язаними з «комунікативним членуванням» — «нове», тобто слово або група слів, що несуть нову інформацію ставляться наприкінці речення, а «дане» – слово або група слів, що несуть вже відому інформацію (звичайно з попереднього контексту) – на початку речення. В англійській мові порядок слів в реченні, визначається, перш за все, синтаксичними чинниками, тобто функцією того або іншого слова як члена речення: підмет у переважній більшості випадків передує присудку, додаток слідує за присудком тощо.

В англійському реченні панує, в цілому, такий самий порядок розташування елементів «комунікативного членування», що і в українському. «Це досягається, в основному, приведенням синтаксичної схеми англійського речення у відповідність до його комунікативного членування: «даним» в речення виступає в переважній більшості випадків підмет, а «новим» – «група присудка або будь-який з членів групи присудка (напр., додаток)» [12, с. 199]. Це викликає необхідність застосування синтаксичної трансформації під час його перекладу українською мовою. Результатом цього процесу є перебудова синтаксичної схеми речення. Наведемо лише деякі схеми, за якими відбуваються трансформації цього типу: «підмет ↔ додаток», «підмет ↔ обставина», «обставина → присудок», «означення → обставина» тощо.

Найчастіше перебудова схеми речення пов'язана зі зміною *підмета*. В англо-українських перекладах подібні зміни значною мірою зумовлені тим, що в англійській мові частіше, ніж в українській, підмет може виконувати й інші функції, ніж позначення суб'єкта дії [48, с.182], наприклад:

- виступати об'єктом дії :

Graceful trees and bushes were growing along the riverbanks — weeping willows and alders and tall clumps of rhododendrons with their pink and red and mauve blossoms [124, с. 55]. – *Річкові береги поросли мальовничими деревами й кущами – плакучими вербами, вільхами та високими купами рододендронів з рожевими, червоними й бузковими квітами* [120, с. 99].

Під час перекладу цього речення однорідний підмет *trees and bushes* перетворився на додаток. Така трансформація зумовлена стилістичними причинами.

Some parents go further [125, с. 3]. – *З деякими батьками буває ще й гірш.* [120, с. 6].

В цьому реченні під час перекладу відбулася комплексна синтаксична трансформація: 1) заміна підмета додатком, 2) двоскладне речення МО замінюється односкладним безособовим у МП. Трансформація застосована задля забезпечення узусу.

Синтаксичні зміни можуть бути також викликаними досить частим вживанням в англійській мові іменників, що позначають неживі предмети або поняття, в ролі «агента дії (тобто підмета), що можна розглядати як уособлення. Таке уособлення зовсім не є стилістичним прийомом, бо це – явище мови, і жодною мірою не носить індивідуального характеру» [63, с. 90], наприклад:

The room became silent [124, с. 23]. – *У кімнаті запала тиша* [121, с. 44].

До трансформації *підмет* → *присудок* перекладачеві доводиться вдаватися у випадках, коли в оригінальному реченні підмет виражений іменником зі значенням дії, «тобто відбувається розгортання згорнутого предиката» [94, с. 212]:

The effect of this simple sentence on the rest of the family was incredible [124, c. 43]. – Ці кілька простеньких слів подіяли на решту родини просто приголомшливо [121, с. 79].

Найменш уживаною з якісних трансформацій є перетворення у перекладі підмета на означення:

He [Mr. Wonka] had a steely glint in his eyes [124, c. 84]. – Його очі рішуче поблискували [121, с. 146].

Наступними трансформаціями зміни складу синтаксичної структури речення розглянемо кількісні трансформації додавання та вилучення підмета. В англо-українському напрямку перекладу вилучення підмета застосовується достатньо широко. Ця трансформація зазвичай використовується під час перекладу означено- та неозначено-особових речень із займенниками *we, you, they, one* у функції підмета, а також при перекладі деяких повних двоскладних речень із повнозначним підметом, що у процесі перекладу перетворюється на додаток, при цьому структура речення змінюється, і двоскладне речення перекладається односкладним безособовим.

You can actually feel the food going down your throat and into your tummy! [124, c. 83]. – Навіть відчуваєш, як їжа потрапляє через горло в шлунок! [121, с. 144].

У цьому прикладі підмет англійського речення виражений особовим займенником *you*. Під час перекладу структура речення змінюється і двоскладне речення МО перетворюється на односкладне означено-особове МП.

Occasionally one comes across parents who take the opposite line, who show no interest at all in their children [125, c. 6]. – Часом трапляються батьки, які мають цілком протилежну позицію, не виявляючи й найменшого інтересу до власних дітей [120, с. 8].

Під час перекладу цього складнопідрядного речення змінюється структура головної частини речення: двоскладне речення МО перетворюється на односкладне узагальнено-особове МП.

Отже можна зробити висновок, що необхідність заміни членів в речення в англо-українському перекладі може бути зумовлена комунікативними, стилістичними, граматичними та семантичними причинами. Втім, різного роду перестановки найчастіше бувають спричинені потребою зберегти комунікативну структуру речення; якісні трансформації зазвичай застосовують тоді, коли зберегти семантичну структуру речення, не порушуючи його формально-граматичної структури, неможливо. Щодо кількісних трансформацій, основною причиною їх використання можна вважати розбіжності в граматичній структурі речення англійської та української мов.

б) *вилучення членів речення* – це така трансформація, внаслідок якої в перекладі вилучається певний мовний момент (нерідко це плеонастичне слово, словоформа, член або частина речення) [41, с. 12]. Н.Г. Калашник дає дещо інше тлумачення цієї трансформації, а саме: це пропуск у фразі або групі фраз певної кількості слів, словосполучень чи навіть частин фраз, які не несуть суттєвого смислового навантаження [40, с. 279]. Наприклад:

She had lived there always – she often told my Mother that she couldn't remember the time when she hadn't lived in that field [126, p. 42]. – Корова жила там зроду, – моїй матері вона не раз казала, що не пам'ятає, щоб коли жила десь-інде [122, с. 53].

В наведеному прикладі немає потреби при перекладі уточнити, де саме жила Корова, тому автор просто опускає словосполучення “in that field”.

Ще один приклад, в якому не має потреби при перекладі уточнити, де саме почервонів Гаррі, тому автор просто опускає слово „face”:

“What are you looking so red in the face about, Harry?” she said as she put the tray down on the coffee-table. “Your daughters a cheat and liar” the father said [125, p. 49]. – Гаррі, чого це ти такий червоний? – спитала мати, ставлячи тацю на кавовий столик. - Твоя дочка брехуха й обманщиця, - відповів батько [121, с. 57].

в) *додавання членів речення* – це трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення [41, с. 12]. При

перекладі з іноземної мови часто відбувається так, що через різні причини необхідно ввести слова, яких немає в оригіналі [31, с. 37]. Наприклад:

- *A cow? A real cow – right in the middle of a town? How funny! Marry Poppins, said Jane, there is a cow in the Lane, Michael says. – Yes, and it is walking very slowly, putting its head over every gate and looking round as though it had lost something [126, p. 41]. – Корова? Яка тобі корова? Корова – посеред міста? Що ти кажеш? Мері Пoppins! – загукала Джейн. – У вуличці – корова! Майкл каже! – Бо корова! І йде помаленьку. Задирає голову через усі хвіртки і роздивляється скрізь, наче що загубила, а тепер шукає! [122, с. 51].*

У даному прикладі відбулося додавання фрази «а тепер шукає», з метою уточнення інформації.

У наступному прикладі перекладач додав у текст порівняльний зворот «як удень», щоб зробити акцент на тому, що було справді дуже світло, тобто з стилістичних міркувань.

In the light of full moon every tree and flower and shrub was visible, and they could see the houses and cages quite clearly [126, p. 96]. – Повний місяць так і сяяв, і кожне дерево чи кущик, кожну квітку було видно, як удень. Отож діти могли дуже добре роздивитись усі навільйони й клітки [122, с. 102].

3) заміна простого речення складним.

Складне речення порівняно з простим – синтаксична одиниця вищого порядку. Воно складається з двох чи більше предикативних частин (організуючих центрів), кожна з яких має два головні члена (підмет і присудок), як у двоскладному простому реченні, або лише один – як в односкладному. Предикативні частини, що входять до складу складного речення, поєднані між собою сполучниковим або безсполучниковим зв'язком і творять семантичну, структурну й інтонаційну єдність. Як і просте, складне речення характеризується інтонаційно-семантичною завершеністю, але виражає складніше поняття і має складнішу будову [13, с. 157].

Під час перекладу найбільше число випадків заміни простого речення складним викликано системно-обумовленими причинами. Деякі англійські

синтаксичні комплекси не мають системного українського аналога, що робить перекладацькі трансформації неминучими. Як правило, під час перекладу таких комплексів українською мовою змінюється тип речення й «просте речення перетворюється на складнопідрядне, рідше на складносурядне» [74, с. 120]. Зазвичай така трансформація застосовується при перекладі простих англійських речень, ускладнених інфінітивними, герундіальними, абсолютними конструкціями.

What a thrill it will be for him to visit Mr Wonka's marvellous factory! [124, с. 19]. – *Як він зрадіє, коли побуває на легендарній фабриці містера Вонки !* [121, с. 36]

У цьому прикладі вихідне просте поширене речення з інфінітивом перетворилось на складнопідрядне з підрядним часу. Використання такої трансформації зумовлене стилістичними причинами.

The children and their parents stared at the little grey strip lying in the drawer [124, с. 81]. – *Діти й батьки вступилися в сіру смужечку, що лежала в шухлядці* [121, с. 141].

У наведеному прикладі перекладач відтворив просте речення з дієприкметниковим зворотом складнопідрядним з підрядним означальним, що зумовлено нормами МП.

The other day we saw her grab a girl by the pigtails [125, с. 201]. – *Ми недавно бачили, як вона схопила одну дівчинку за коси* [120, с. 233].

У цьому випадку трансформація синтаксичної структури речення викликана відсутністю в українській мові прямих відповідників англійській предикативній конструкції.

Синтаксичні трансформації такого роду (трансформація простого речення у складнопідрядне) можуть бути також викликані стилістичними причинами, як-от:

She could feel the tension growing and growing in the room [125, с. 190]. – *Вона відчувала, як у кімнаті наростає і наростає напруга* [120, с. 218].

Досить рідко під час перекладу відбувається трансформація простого речення в складносурядне, як у наступному прикладі:

Watching them, Charlie experienced a queer sense of danger [124, c. 116]. – Чарлі подивився на них і його охопило моторошне відчуття небезпеки [121, с.193].

Помітно, що вихідне речення зазнало декілька змін: просте речення змінилося складним, підрядність змінилася сурядністю. Такі зміни у структурі речення викликані нормативно-стилістичними причинами.

Отже, розглянувши наведені приклади, можна зробити висновок, що заміни простого речення складним нерідко викликаються граматичними причинами, коли речення МО містить конструкції, які не мають прямих відповідників в МП, а також можуть бути зумовлені прагненням перекладача досягти максимального рівня узуальності ТП.

4) заміна двоскладного речення односкладним.

Односкладні речення становлять особливий структурний тип речень, який за будовою відрізняється від двоскладних. Односкладні речення співвідносяться із судженнями, в яких один з членів не має словесного вираження. Односкладні речення, які не маючи окремого граматичного вираження для суб'єкта або предиката, представлені лише одним складом, тобто головним членом, який сам або разом із другорядними членами водночас називає підмет, явище, стан тощо [13, с. 89].

Заміна двоскладного речення односкладним під час перекладу, перш за все, пов'язана з деякими відмінностями функцій членів речення у двох мовах, насамперед підмета, адже, в англійській мові, наприклад, існує поняття «формальний підмет», яке відсутнє в українській мові. Формальний підмет, який вживається у сполученні з дієсловом *to be* або іншими дієсловами, заміщує смисловий підмет.

У наведених нижче прикладах в англійському реченні наявний формальний підмет, виражений займенником *it*. В подібних випадках *it* окремо не перекладається, і речення перетворюється на безособове, тобто таке, головний член якого, не вказуючи на діючу особу, виражає дію або стан як незалежні від суб'єкта дії.

It was very sad. I never saw him again [124, с. 95]. – Було так сумно. Я його більше ніколи не бачив [121, с.162].

It was pleasant to take a hot drink up to her room and have it beside her as she sat in her silent room reading in the empty house in the afternoons [125, с. 17]. – Було так приємно брати з собою в кімнату гарячий напій, ставити біля себе, а тоді сідати й читати вечорами в тихому й порожньому будинку [120, с. 20].

Наведені приклади унаочнюють заміну двоскладного речення односкладним безособовим, що позначає психічний стан людини. Саме під час перекладу подібних речень, які виражають фізичний або психічний стан людини найчастіше й відбувається подібна заміна.

Іншим поширеним прикладом застосування такої заміни двоскладного речення односкладним безособовим є переклад речень, що виражають стан природи:

During the next two weeks, it turned very cold [124, с. 32]. – За два наступні тижні стало страшенно холодно [121, с. 60].

Заміна двоскладного речення односкладним може також відбуватися у випадках, коли в ролі підмета виступають займенники *we, you, they, one*, що мають неозначену референцію і зазвичай не перекладаються, а речення з такими займенниками-підметами відтворюється у мові перекладу безособовими або неозначено-особовими [41, с. 81]:

But they say it's very healthy to sleep on a hard surface [125, с. 199]. – Але ж кажуть, що дуже корисно для здоров'я спати на твердій поверхні [120, с. 230].

У цьому прикладі під час перекладу двоскладне речення перетворилось на односкладне неозначено-особове, в якому присудок виражений дієсловом 3-ї особи множини.

Взагалі, синтаксична трансформація заміни двоскладного речення односкладним не є дуже поширеною та викликається найчастіше системно-зумовленими причинами.

Наступним різновидом синтаксичних трансформацій розглянемо

5) об'єднання речень. Така трансформація полягає в перетворенні двох (або більше) самостійних речень на МО в одне речення МП. Об'єднання речень, зберігаючи «інформаційну цінність і текстову спаяність», приводить до компресії вислову [74, с. 118]. Прийом об'єднання двох і більше речень оригіналу в одне речення при перекладі застосовується як для уточнення змісту, так і з стилістичною метою. Найчастіше до нього доводиться вдаватися, коли зв'язок між сусідніми реченнями настільки тісний, що їх формальне об'єднання диктується побудовою української фрази, наприклад:

There wasn't any question of them being able to buy a better house — or even one more bed to sleep in. They were far too poor for that [124, с. 3]. – Вони й не мріяли купити кращу хату, чи хоч би ще одне ліжко, бо були дуже вбогі [121, с. 8].

It was an amazing sight. One hundred squirrels were seated upon high stools around a large table [124, с. 99]. – Видовище було прецікаве: мабуть, з сотня білок сиділа на високих стільчиках довкола великого стола [121, с. 169].

Наведені приклади свідчать про те, що компоненти актуального членування висловлення, не зважаючи на об'єднання внутрішньої структури, залишилися незмінними, зміст передано без відхилень. Компресія (згортання) усередині компонентів актуального членування не викликала смислового викривлення, оскільки тема і рема при перекладі зберегли свої функції.

б) заміна пасивного стану активним.

Одним з перетворень структури речення є трансформація, що супроводжується зміною активного стану на пасивний (або навпаки), коли англійському підмету в українському реченні відповідає додаток, а підметом в українському реченні стає слово, яке відповідає англійському додатку з прийменником *by* або *with*, а підмет може бути взагалі відсутній (неозначено-особові конструкції) та форма пасивного стану англійського дієслова замінюється формою активного стану українського дієслова [12, с. 199]:

That tray had just been prepared for me personally by the cook! [125, с. 115]. – Цю тацю куховарка приготувала саме для мене [120, с. 134].

Цей приклад унаочнює, як при заміні активного стану пасивним відбуваються зміни серед членів речення: додаток речення-оригіналу перетворюється на підмет у реченні-перекладу й навпаки.

Отже, пасивною формою (пасивним станом) ми називаємо таку конструкцію речення, в якій підмет не є дійовою особою (або предметом), а саме піддається дії з боку додатка (при цьому додаток може лише матися на увазі, не будучи вираженим в реченні). Оскільки підмет пасивного звороту є фактично об'єктом дії, вочевидь, що в пасивній формі можуть вживатися тільки перехідні дієслова, тобто такі дієслова, дія яких переходить на об'єкт, виражений прямим додатком.

Частота перетворень зміни стану з пасивного на активний викликана тим, в англійській мові пасивні конструкції зустрічаються набагато частіше, ніж в українській. Це пов'язано із рядом особливостей, головною з яких є те, що в англійській мові можна перетворити в пасивну конструкцію речення з дієсловом в активному стані з прямим або прийменниковим додатком, що в українській мові неможливе. Під час перекладу таких речень пасивні конструкції змінюються активними:

Miss Trunchbull was told the news [125, с. 103]. – Міс Транчбул повідомили новину [203, с. 116].

Цей приклад ілюструє, як зміна пасивного стану на активний зумовила ще й перетворення двоскладного речення на односкладне неозначено-особове. Трансформація речення зумовлена нормативно-стилістичними причинами.

The front-door was covered with green paint and there was no keyhole [125, с. 181]. – Зелена фарба на входних дверях полуцилась. Замкової щілини ніде не було видно [120, с. 208].

У цьому прикладі можна спостерігати комплексну трансформацію: 1) зміна активного стану пасивним, коли підметом стає прямий додаток *paint*, а присудком – означення *flaky*; 2) членування складносурядного речення. Перекладач вдався до такого перетворення, щоб уникнути буквалізму та з метою досягнення більшої смислової ясності.

Вивчення прикладів застосування зміни пасивної конструкції активною під час перекладу показує, що найчастіше це відбувається в наступних випадках:

- коли в англійському реченні з певних міркувань не вказується виконавець дії, причому двоскладне речення МО перетворюється на односкладне неозначено-особове :

She always had to stay alone on weekday afternoons, and whenever she was told to shut up, she had to shut up [125, с. 45]. – Вечорами в будні дні вона завжди залишалася сама, а коли їй казали замовкнути, то мусила мовчати [120, с. 50].

У цьому випадку відбулася заміна активного стану пасивним у другій частині складносурядного речення-оригіналу.

- коли потрібно поставити логічний наголос на **об'єкті**, а не на **суб'єкті** дії:

There was an ugly scene, and the machine was smashed by the crowd [124, с. 20]. – Це було таке жахіття, що юрба той пристрій просто розтрощила [121, с. 38].

Під час перекладу наведеного речення відбулася комплексна синтаксична трансформація: 1) сурядність змінилася підрядністю, 2) відбулася заміна активного стану у другій частині речення-оригіналу пасивним у підрядній частині речення-перекладу, при цьому додаток змінився на підмет.

Таким чином, переклад пасивних конструкцій зайвий раз доводить необхідність дотримання функціональної, а не формальної точності при перекладі.

7) заміна активного стану пасивним.

Рідше при перекладі з англійської мови може відбуватися зворотна трансформація, тобто заміна *активного стану пасивним*. У першу чергу це викликається нормативно-стилістичними та прагматичними причинами, та пов'язано з тим, що в українській та англійській мовах існує різний підхід до опису однієї і тієї ж ситуації.

By evening, it [snow] lay four feet deep around the tiny house, and Mr Bucket had to dig a path from the front door to the road [124, c. 32]. – До вечора снігу насипало довкола хатинки більше як на метр, і пан Бакет мусив розчищати стежку від дверей до вулиці [121, с. 61].

Якщо б при перекладі цього речення перекладач зберіг структуру вихідного речення, то це не порушило б норм української мови, але задля забезпечення найбільшого рівня узуальності застосування трансформації цілком доречно.

The one food that they longed for more than any other was the cacao bean [124, c. 59]. – Понад усе їм хотілося бобів какао [121, с.106].

Цей приклад унаочнює комплексну синтаксичну трансформацію: заміну активного стану пасивним та зміну складнопідрядного речення простим. Перекладач вдався до такої трансформації для покращення прагматичного ефекту.

Взагалі трансформація перетворення активних конструкцій в пасивні і навпаки під час перекладу ні є поширеною і складає загалом 4,5 % від усіх синтаксичних трансформацій досліджуваних речень.

8) синтаксичне уподібнення.

Синтаксичне уподібнення, або дослівний переклад є видом «нульової трансформації». При цьому, необхідно розрізняти поняття дослівний і буквальний переклад. Під дослівним перекладом розуміють відтворення конструкції оригіналу без будь-яких змін і без суттєвої зміни порядку слів у реченні. Під буквальним перекладом – переклад по зовнішній (графічній або фонетичній) подібності між іноземним та українським словом або словосполученням, без врахування смислових відмінностей між ними. звідси зрозуміло, що дослівний переклад за певних умов є цілком закономірним явищем, а буквальний не припускається ніколи.

Синтаксичне уподібнення зустрічається тільки у тих випадках, коли в МО і в МП існують паралельні синтаксичні структури. Переважно це «речення розповідного характеру, в яких нема різко вираженого наголосу на якомусь окремому елементі» [81, с. 346], наприклад:

Mr Wonka handed each of them a pair of dark glasses [124, c. 115]. – Містер Вонка дав кожному по парі чорних окулярів [121, с. 192].

У цьому прикладі під час перекладу простого речення спостерігається застосування прийому синтаксичного уподібнення.

Miss Honey simply lifted the latch pushed the door and went in [125, c. 181]. – Міс Гані просто підняла заціпку, штовхнула двері й зайшла [120, с. 208].

Then Mr Wonka filled a second mug and gave it to Grandpa Joe [124, c. 73]. – Потім містер Вонка наповнив другий кухоль й подав його дідуневі Джо [121, с. 126].

Наведені приклади ілюструють дослівний переклад простих розповідних речень, ускладнених однорідними членами. У наведених прикладах еквівалентні слова перекладу розташовані у тому ж порядку, що і в оригіналі та прагматичне значення речення-оригіналу та речення-перекладу повністю збігається. Але, такі випадки досить рідко зустрічаються у перекладацькій практиці, і, звісно, дослівний переклад частіше можливий при перекладі простих ніж складних речень.

Отже, про синтаксичне уподібнення може йти мова при перекладі окремих речень, проте, за словами А.В. Федорова «будь-які спроби перекласти дослівно той чи інший текст або відрізок тексту приводять якщо не до повної незрозумілості цього тексту, то в усякому випадку до важкості та неясності» [93, с. 131].

3.3. Використання лексико-семантичних трансформацій під час перекладу простих речень

Під час перекладу часто виявляється неможливим використання словникових відповідників. У таких випадках задля адекватного відтворення семантико-синтаксичної структури перекладач удається до трансформаційного перекладу, який полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення або ж її повній заміні. Досягнення адекватності в перекладі

пов'язане з умінням грамотно ідентифікувати перекладацьку проблему і здійснити необхідні перекладацькі трансформації.

Аналіз матеріалу дослідження засвідчив необхідність використання лексико-семантичних заміन підчас перекладу англomовної художньої прози задля адекватного відтворення семантико-синтаксичної структури простих речень. Семантичні трансформації – види перетворень смислової структури окремих слів і висловлювань загалом; прийоми перекладу, які полягають у перекодуванні інформації на семантичному рівні [74, с. 119].

Як переконує аналіз фактичного матеріалу, найпоширенішою лексико-семантичною трансформацією під час перекладу простих речень художніх творів є генералізація (47% випадків). Варто зазначити, що вона має на меті заміну одиниці мови оригіналу, що має вужче значення, одиницею мови перекладу з ширшим значенням. Наприклад:

Jane thought: "I shall be grown up in another fourteen years!" [126, p. 43]. – Джейн подумала: "За якихось чотирнадцять років я стану дорослою!" [122, с. 10].

Використання у цьому реченні замість висловлювання «стану дорослою» замість «виросту» допомагає вдало наголосити на важливості даної події й проілюструвати настрій героїні.

При перекладі наступного речення перекладач дещо змінив структуру оригінального речення, вживаючи «не бери в рот» замість не досить милозвучного «не кусай свого квитка».

And don't bite your ticket! [126, p. 13]. – Та не бери в рот квитка! [122, с. 13].

And do you usually put your lunch on the front of your shirt, Nigel?" [124, p. 138]. – То ти завжди, Найджеле, вимащуєш собі обідом сорочку? [121, с. 160].

Поданий приклад вказує на те, що словосполучення з вужчою семантикою мови оригіналу (*the front of your shirt*) замінюється словом ширшої семантики при перекладі (*сорочка*), що засвідчує вживання семантичної трансформації генералізації [42, с. 24], наприклад:

“Shall I tell you a story out of one of the books?” said michael, going to the bookshelves [126, p. 61]. – Почитати тобі книжку? – сказав він і рушив до полиці [122, с. 20].

У цьому реченні генералізація також спрямована на адаптацію речення до української мови та українського читача, оскільки “*почитати книжку*” звучить природніше й милозвучніше, ніж “*почитати історію з однієї із книг*”.

Метою здійснення певних змін у перекладі, за неможливості використання інших прийомів перекладу, є прагнення перекладача привести перекладне речення у відповідність до норм української мови, як-от:

... she found herself in a long, low hall, which was lit up by a row of lamps hanging from the roof” [123, p. 2]. – ... вона опинилася в довгому низькому коридорі, освітленому рядочком підвішених до стелі ламп [118, с. 2].

Безперечно, використання лексеми «*опинилась*» є більш природнім і звичним для норм української мови, ніж «*знайшла себе*».

При перекладі наступного прикладу відбулася заміна лексеми “*creatures*” на «*всі вони*», що є досить вдалим, оскільки в книзі Аліса спілкується з тваринами, немов із людьми, тож цілком доречною є використання перекладачем генералізації ЛО, яка б заважала читачеві ставитись до інших героїв розповіді як до повноцінних і розумних персонажів:

I wish the creatures wouldn't be so easily offended! [123, p. 19]. – “Яке лихо, що всі вони тут такі вразливі!” [118, с. 19].

Подані нижче приклади ілюструють широке використання перекладачами прийому генералізації:

She was wearing her blue coat with the silver butoons and the blue hat to match, and on the days when she wore these it was the easiest thing in the world to offend her [126, p. 35]. Вона була в синьому пальті з срібними гудзичками і в синьому ж капелюшку під колір пальта, а в ті дні, коли вона так одягалася, образити її було найлегше в світі [122, с. 5].

Generally goes home at tea time” [126, p. 65]. – Він звичайно приходить о цій порі додому [122, с. 16].

У останньому прикладі фраза “*at tea time*” перекладена “*о цій порі*”, що є доречнішим для україномовного читача, оскільки у нашій країні не має традиції пити чай о якійсь певній годині, тож недоречним було б перекласти “до чаювання” чи щось на кшталт цього.

Отже, відзначено, що поширене застосування лексико-семантичної трансформації генералізації викликане бажанням перекладачів адаптувати оригінальне речення до норм і структури мови перекладу (в даному випадку української мови), уникаючи при цьому буквального перекладу, калькування, тавтологій.

Наступною за частотністю є використання лексико-семантичної трансформації конкретизації у 32% прикладів. *Конкретизація* – це заміна слова або словосполучення мови оригіналу з ширшим референційним значенням словом або словосполученням мови перекладу з вузьким значенням [12], як у таких прикладах:

What size do you want to be? [123, p. 19]. – – *Тобі який зріст потрібен?* [118, с. 17].

I don't see how you can do anything about her since she has disappeared... [126, p. 14]. – *Не знаю, як ти можеш щось з нею зробити, коли її немає...* [122, с. 1].

...You hadn't told me what I'm to do about Katie Nanna [126, p. 14]. – *І ти не порадив, що мені робити з нянькою Кеті* [122, с. 1].

У поданому прикладі засвідчено заміна слова з більш ширшим значенням “*told*” ЛО із вузьким значенням «*поради*». Аналіз широкого контексту вказує на доречність використання трансформації конкретизації: дружина запитала у чоловіка поради щодо їхньої колишньої няньки й саме він порадив їй такі дії. На нашу думку, у цьому реченні трансформація вжита адекватно.

Mary Poppins regarded them steadily, looking from one to the other as though she were making up her mind whether she liked them or not [126, p. 19]. – *Мері Поппінс прискіпливо роздивлялася дітей, переводячи погляд з одного на друге, наче зважувала, подобаються вони їй чи ні* [122, с. 4].

У цьому прикладі явище конкретизації вжито, задля уточнення інформації щодо того, до кого саме звертається нянька, тож, замість слова «вони» перекладач абсолютно доречно застосовує уточнюючу лексему «*дити*». Це також допомагає уникнути тавтології й зменшити у тексті постійні повтори імен.

Наступний приклад унаочнює вдалий випадок застосування конкретизації, спрямований на розкриття значення слова «*it*», яке могло б виявитись незрозумілим при буквальному перекладі.

I only wish it was, – the March Hare said to itself in a whisper” [123, p. 28]. – Хотів би я, щоб настав час обіду, – тихенько зітхнув Шалений Заєць [118, с. 25].

I dare say there may be ONE” [123, p. 30]. – Мабуть, один такий колодязь усе ж був [118, с. 26].

Поданий приклад застосування трансформації конкретизація, спрямований на уточнення значення лексеми “*ONE*”, оскільки «*колодязь*» безперечно краще розкриває зміст речення й відображає вкладений у нього сенс.

If you feel so to have them sold, would it be any better to have all sold?” [127, p. 57]. – Коли ти вже так побиваєшся за Томом і Гаррі, то що було б, якби довелося продати всіх? [117, с. 40].

Приклад є свідченням вживання трансформації конкретизації – заміни слова чи словосполучення мови оригіналу з більш широким предметно-логічним значенням (*them*) словом чи словосполученням мови перекладу з більш вузьким значенням (*Том і Гаррі*).

Отже, у більшості випадків вживання трансформацій конкретизації використовуються перекладачами для адаптації англомовних творів до норм української мови часто у поєднанні з іншими трансформаціями, такими як додаванням, вилученням, перестановками, членуванням та об’єднанням речень.

Якщо говорити про використання трансформації модуляції, слід відзначити не частотне використання зазначеної заміни (17% випадків). Відомо, що модуляція – лексико-семантична заміна слова або словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої є логічним наслідком значення вихідної одиниці, як-от:

I'll take the position [126, p. 19]. – *Я залишуся у вас* [122, с. 4];

Is that the way you manage?" Alice asked [123, p. 85]. – *Так і ви робите?* – запитала Аліса [117, с. 75].

У прикладах перекладачі Є. Горева та В. Корнієнко (відповідно) послуговуються трансформацією *модуляція*, що є результатом певних змін у тексті перекладу.

That's not Daddy," she said. "it's somebody else." [126, p. 16].

– *Ні, це не тато,* – сказала вона. – *Не він* [122, с. 2].

Як відомо, модуляція застосовується перекладачами під час відтворення незвичних і невживаних в українській мові конструкцій, словосполучень і речень, з метою адаптації тексту до україномовного читача.

Наступні кілька прикладів також демонструють вдале, на нашу думку, застосування модуляції при перекладі англомовних речень, спричинене бажанням зробити речення зрозумілими й звичними українському читачеві й, звісно ж, зберегти закладений автором зміст.

I give it up [126, p. 44]. – *Нічого в мене не виходить* [122, с. 10];

Dear me! [126, p. 64]. – *Господи!* [122, с. 22].

Заміна часто вживаного англомовного вигуку рівноцінним українським еквівалентом відбувається у наступному прикладі:

The Antipathies, I think – (she was rather glad there WAS no one listening, this time, as it didn't sound at all the right word)" [123, p. 2]. *Антипати, чи як їх там* (вона була навіть рада, що ніхто зараз її не чує, бо слово пролунало якось трохи не так) [118, с. 2].

При перекладі цього речення “*I think*” замінено на «*чи як їх там*», що допомагає відтворити злегка розгублений настрій героїні та чудово вписується в контекст.

Curiouser and curiouser! – cried Alice (she was so much surprised, that for the moment she quite forgot how to speak good English) [123, p. 4]. – *Все дивасніше й дивасніше!* – вигукнула Аліса (з великого зачудування вона раптом забула як правильно говорити) [118, с. 4]. С

Словосполучення “*How to speak good English*” було досить доречно замінено на «*як правильно говорити*», оскільки оригінальна фраза не є показовою для україномовного читача. Запропонований перекладачем варіант адекватно відтворює закладений у речення зміст.

Запропоновані перекладачем варіанти перекладу поданих вище речень чудово ілюструють його бажання знайти дотепні, веселі й зрозумілі українські відповідники оригінальним текстам.

Відтак, застосування такої трансформації особливо підходить для перекладу приказок, жартів і вигуків; зберігаючи при цьому інформативність тексту, використання трансформацій допомагає дотримуватися норм мови перекладу.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив поодинокі випадки вживання лексико-семантичної трансформації антонімічного перекладу (4% випадків) у матеріалі дослідження. Окремо треба сказати про *антонімічний переклад*, суть якого полягає у вживанні українських слів і словосполучень, протилежних за своїм значенням словам і словосполученням англійської мови. Прикметно, що при цьому потрібно відповідно змінювати й контекст усього речення, іноді змінюючи стверджувальну форму речення на заперечну чи навпаки [39, с. 32], що ілюструють такі приклади:

Aren't you glad to see our old friend, March, back again? [127, p. 58]. – Адже ти рада бачити знову нашого давнього друга Марча? [117, с. 10];

Au, he has daughters, too; I've heard the Delawares, who've hunted this way, tell their histories of these young women. Is there no mother, Hurry? [127, p. 8]. – *Ого, то він має ще й дочок! Від делаварів, що тут полювали, я чув цілі історії про цих дівчат. А мати в них є, Непосидо?* [117, с. 11].

Варто наголосити, що в англо-українських перекладах ця трансформація використовується особливо часто, коли в оригіналі заперечна форма вживається зі словом, яке має заперечний префікс. У рамках антонімічного перекладу одиниця мови оригіналу може замінюватися не лише прямо протилежною одиницею мови перекладу, але й іншими словами та словосполученнями, що виражають протилежну думку. Використання антонімічного перекладу часто

проходить з використанням інших трансформацій, про що свідчать приклади, де перекладачі досить вдало вдаються до додавання приєднувально-протиставних сполучників *а, адже*.

Down, down, down. Would the fall NEVER come to an end! [123, р. 2]. – *Униз, униз, униз... От би падати так до безкінечності!* [118, с. 1].

Як відомо, у таких прикладах цілком дозволено залишати й буквальный переклад «*от би падіння ніколи не кінчалось*», але це створило б ефект нагромадження та порушило б норми мови перекладу.

I wish you were down here with me! [123, р. 2]. – *Як жаль, що ти не зі мною!* [118, с. 2].

Приклад унаочнює, що зазвичай саме такі конструкції й перекладаються за допомогою антонімічного перекладу задля дотримання норм української мови.

Come away from those dreadful street arabs!" [123, р. 52]. – *Ендрю, Ендрю, йди додому, любчику, не підходь до цих жахливих волоцюг!* [118, с. 15].

У поданому прикладі застосування антонімічного перекладу не було обов'язковим, оскільки цілком доцільно можна було б перекласти й буквально «*тримайся подалі*», проте перекладач звернувся саме до цього перекладацького рішення, бажаючи додати емоційного забарвлення й точно відтворити настрій.

Отже, перекладач застосовує трансформації з метою створення адекватного, дотепного й милозвучного перекладу англійських творів, обираючи ту чи ту трансформацію з певних міркувань. Доведено, що всі трансформації рідко вживаються в чистому вигляді без поєднання одна з одною й лексичні та лексико-семантичні трансформації переплітаються із граматичними: додаванням, вилученням, перестановками. Лише комплексне застосування усіх трансформацій допомагає створити якісний переклад.

3.4. Функціональний принцип передачі граматичних форм та синтаксичних конструкцій у перекладі

Аналітична будова англійської мови створює умови для багатofункціональності граматичних форм і синтаксичних конструкцій. Тому в

процесі перекладу необхідно в першу чергу врахувати конкретну функцію кожної форми та конструкції, щоб правильно передати її значення. Смилова функція кожної граматичної форми і синтаксичної конструкції може визначатися такими факторами:

- синтаксичною функцією;
- логічною (смиловою) структурою речення;
- особливостями його лексичного наповнення;
- контекстом речення.

1. Смилова структура речення нерідко має вирішальне значення при виборі конструкції в перекладі. Звичайне повідомлення в англійській мові може мати граматичну форму, припустиму і в українській мові, але смилова структура цього речення неможлива в українській мові. В перекладі необхідна *повна реконструкція речення* і, звичайно, не з граматичних причин, а у відповідність з логікою передачі подібного повідомлення українською мовою [134, с. 22-23]:

"I will" [127, р. 4]. - «Обов'язково» [117, с. 2].

"They don' t build them like that anymore" [127, р. 6]. - «Теперішнім машинам далеко до такої якості» [117, с.3].

"I don't mind" [127, р. 7]. - «Мені не шкода» [117, с. 3].

Як видно із прикладів, запропонований переклад не відповідає буквальному перекладу: *"I will"* в буквальному перекладі означає "Я буду", коли перекладач пише "Обов'язково"; *" Theydon' t build them like that anymore"*, що в буквальному значенні означає "Вони не будують їх, як це більше", а в авторському перекладі ми бачимо "Теперішнім машинам далеко до такої якості.". Форма, структура та семантика цього речення в перекладі різніться, але на контекстному рівні читач розуміє, що мав на увазі перекладач.

Смилова структура речення визначається вибором його головних і другорядних членів, постановкою логічного наголосу, інтонаційним членуванням. Одна і таж смилова структура може реалізовуватися різним лексико-фразеологічним матеріалом.

2. Залежність передачі граматичної форми від її лексичного наповнення. Інколи переклад фрази ускладнюється трудностю знайти відповідність якому-небудь одному з її складових слів. У таких випадках потрібно перекладати шляхом зміни форми слова.

As a homecoming gift [127, p. 7].

У цьому реченні нелегко знайти слову *homecoming*, оскільки в українській мові надається варіант перекладу як *повернення додому*, що не відповідає сенсу повідомлення. Тому в цьому випадку змінюється форма слова:

Як подарунок на входини [117, с. 3].

В цьому прикладі повна реконструкція речення обумовлена і неможливістю зберегти логічну структуру англійської фрази через невластивий український мові вибір підмета і присудка.

3. Залежність передачі граматичної форми від контексту. Типовим прикладом впливу контексту на вибір конструкції і порядку слів у перекладі є залежність репліки в діалогічній мові. В таких ситуаціях дуже часто в перекладі додаються, опускаються або змінюються слова, які б не мали сенс в окремому вигляді. Так, наприклад у діалозі, репліка:

Yes, thank you [127, p. 190].

Переклалася як: *Звичайно, не проти, спасибі* [117, с. 66].

Без контексту переклад мав би бути: *Так, дякую вам*. Але з в попередній репліці було питання:

“Do you want to ride with me today?” [127, p. 190].

«Не проти, якщо я підкину тебе сьогодні?» [117, с. 66].

Тому і використання перекладачем *не проти* цілком доречне в даному випадку.

“Sure I have” [127, p. 36].

«Звісно, бачила...» [117, с. 13].

Без контексту переклад мав би мати наступний вигляд: *Звісно, я маю*. Та попередня репліка змінює розуміння *відповіді*:

“Haven't you ever seen snow fall before?” [127, p. 36].

«Ти що, ніколи раніше не бачила снігу?» [117, с. 13].

Наступний приклад демонструє важливість знання контексту, бо переклад фрази *What do you want?* [127, р. 37], окремо мав би вигляд *«Чого ти хочеш?»*, але за контекстом герої знаходяться у їдальні, тому логічно, що переклад має наступний варіант: *Що замовлятимеш?* [117, с. 13].

Відтак, у другому розділі за допомогою порівняльного аналізу англійських речень та їх відповідників українською мовою були розглянуті види синтаксичних та лексико-семантичних трансформацій, які використовуються перекладачами задля відтворення семантико-синтаксичної структури простих речень та з'ясовані основні причини, що зумовлюють їх застосування. Відтак, найпоширенішими трансформаціями на рівні синтаксису є трансформації заміни членів речення та заміна порядку членів речення, а найбільшу кількість модифікацій має трансформація перетворення одного типу речень в інший. З'ясовано, що найчастотнішим серед лексико-семантичних трансформацій є використання трансформації генералізації та конкретизації, що пов'язано із складністю структури аналізованих художніх творів, оскільки вони містять велику кількість каламбурів та гру слів. Виявлено, що найменш вживаною у розглянутих творах зустрічається використання трансформації антонімічного перекладу, оскільки перекладачі не надто часто звертаються до заміни стверджувальної форми речення заперечною та навпаки, зберігаючи вихідну форму повідомлення.

ВИСНОВКИ

У роботі зроблено спробу розв'язання актуальної наукової задачі – вирішення проблем відтворення семантико-синтаксичної структури простого речення у діалогічному мовленні українською мовою та класифікації синтаксичних трансформацій на прикладі художніх творів Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес», П. Треверс «Мері Поппінс», Роальда Далла «Матільда» та «Чарлі та шоколадна фабрика», О. Вайльда «Портрет Доріана Грея», проаналізовано переклади цих творів, виконані українськими перекладачами В. Корнієнком, О. Корецькою та С. Сулімою, О. Ковалем, Є. Горевою, В. Морозовим та Р. Доценком. Дослідження дало змогу дійти таких висновків.

1. Оскільки, як відомо, переклад є змістовною операцією, то проблема ролі синтаксичних значень при перекладі залежить від того, наскільки синтаксис пов'язаний зі змістом тексту і його основною одиницею – реченням, що характеризується набором лексичних одиниць і синтаксичною організацією. Синтаксис не є суто основним засобом, проте він має велике значення, оскільки синтаксичній організації речення притаманні послідовність і способи подачі інформації. Будь-які зміни синтаксичної структури перекладу в порівнянні з вихідною при збереженні глибинної структури речення можуть бути представлені як перекладні синтаксичні трансформації.

З точки зору перекладу речення бувають: 1) ті, що перекладаються дуже близько до тексту; 2) ті, що перекладаються за допомогою зміненого порядку слів; 3) ті, що потребують при перекладі часткової синтаксичної і лексичної зміни; 4) ті, що потребують повної перебудови як синтаксичної, так і лексичної і 5) особливо складні речення.

2. Причинами, що зумовлюють застосування синтаксичних трансформацій слід уважати такі: трансформації, викликані розбіжностями норм МО і МП, трансформації «заради узусу» й трансформації з непрозорою мотивацією та трансформації, спрямовані на нівелювання різниці пре-інформаційних запасів носіїв МО і носіїв МП.

3. Існують також різні погляди щодо класифікації трансформацій. Виходячи з мети та відповідно до поставлених завдань роботи, виявлено, що основними видами синтаксичних трансформацій при перекладі простих речень англійської мови є: синтаксичне уподібнення, зміна порядку членів речення, заміна членів речення, об'єднання речень, перетворення одного типу речення в інший та перетворення активних конструкцій в пасивні й навпаки. Виявлено, що найпоширенішими трансформаціями на рівні синтаксису є трансформації заміни членів речення (43 %), перетворення одного типу речень в інший (22 %) та зміна порядку членів речення (19 %). Але, необхідно зауважити, що показники частотності застосування синтаксичних трансформацій будуть варіюватися в залежності від матеріалу дослідження

4. Варіювання синтаксичних структур стає можливим завдяки існуванню в структурі речення, що формує висловлювання, глибинної й поверхневої структур. А зіставлення двох мов на рівні системи, норми, узусу, а також прийняті правила сполучуваності й послідовності елементів синтаксичної структури, виявляє ряд відмінностей, серед яких відмінності в семантиці підмету, в семантиці означень, в типі пасивних конструкцій, в сполученні підмета і присудка, в порядку послідовності членів речення, в більш частому використанні в англійській мові парних синонімів, в повторному використанні підмету в складному реченні, у вживанні окремих типів підрядних речень і використанні прийомів парцеляції.

5. Розглянуті приклади унаочнили умовний поділ трансформацій на лексико-семантичні та синтаксичні. Зазначені трансформації тісно пов'язані між собою та, найчастіше, застосування трансформацій на одному мовному рівні зумовлює перетворення на іншому. Серед лексико-семантичних трансформацій найчастотніше в аналізованому матеріалі вживаються трансформації генералізації (48 %) та конкретизації (32 %), що пов'язано із складністю структури аналізованих художніх творів, оскільки вони містять велику кількість каламбурів та гру слів. Виявлено поодинокі випадки вживання трансформації антонімічний переклад (4 %), оскільки перекладачі не надто часто звертаються до заміни

стверджувальної форми речення заперечною та навпаки, зберігаючи вихідну форму повідомлення.

Таким чином, характер кожного з виділених типів перетворень структури речення при перекладі з англійської мови на українську визначається причинами, які викликають дані трансформації, ступенем обов'язковості їх використання, їх структурною, а також жанрово-стилістичною характеристикою тексту, який перекладається.

Отримані в результаті дослідження дані підтверджують припущення важливості синтаксичних значень в смисловій структурі тексту оригіналу, збереження в багатьох випадках їх інваріантності в перекладі і використання з цією метою різних типів синтаксичних трансформацій в процесі перекладу.

Зважаючи на зазначене, під час перекладу (особливо художньої літератури), перекладачеві необхідно звертати уваги на контекст, авторський стиль мови як на лексичному, так і на синтаксичному рівнях. Як показали результати дослідження, вивчення різноманітності й багатоаспектності синтаксичних форм є важливою складовою точного та адекватного перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Наукові праці

1. Актуальні проблеми синтаксису / за ред. Н.В. Гуйванюк І.Р. Вихованець. Чернівецький національний ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці.: Рута, 2006. 312 с.
2. Алексеева И.С. Введение в переводоведение. М.: Академия, 2004. 347 с.
3. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации: Учебное пособие. Изд. 4-е, исп. М.: КомКнига, 2006. 160 с.
4. Аполлова М.А. Specific English (Грамматические трудности перевода). М.: Международные отношения, 1977. – 136 с.
5. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностранный язык». 2-е изд. М.: Просвещение, 1989. 254 с.
6. Аристов Н. Основы перевода. М.: Изд-во лит. на иностранном языке, 1959. 264 с.
7. Ахманова О.С., Микаэлян Г.Б. Современные синтаксические теории. М.: УРСС, 2003. 164 с.
8. Бабич Н. Основы теорії і практики перекладу. Чернівці: Рута, 2003. 104 с.
9. Бархударов Л.С., Рецкер Я.И. Курс лекций по теории перевода. М.: Высшая школа, 1968. 263 с.
10. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. М: Высшая школа, 1966. 199 с.
11. Бархударов Л.С. Что нужно знать переводчику. *Тетради переводчика*. М.: Международные отношения, 1978. Вып. 15. С. 18–23.
12. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975. 237 с.
13. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис: Навч. посіб. К.: Вища шк., 2005. 270 с.
14. Билодид И.К. Синтаксис и стилистика. М.: Наука, 1976. 320 с.

15. Білоус О.М. Теорія перекладу. Кіровоград. держ. педагог. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2002. 116 с.
16. Блик О.П. Українська мова: орфоєпія, графіка, синтаксис: Підручник. Частина II. К.: Четверта хвиля, 1997. 208.
17. Борисова М.А. К вопросу о расхождении грамматических категорий в разных языковых культурах. *Вестник Московского государственного университета*. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. М.: МГУ, 2003. №4. С. 91.
18. Брандес О.П. Прагматика языка как переводческая проблема. *Тетради переводчика* / под ред. Л.С. Бархударова. Вып. 16. М.: Международные отношения, 1979. С. 65–71.
19. Брандес О.П., Провоторов В.И. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков): Учеб. пособие. 3-е изд., стереотип. М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2003. 224 с.
20. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. М.: УРАО, 1998. 207 с.
21. Виноградов В.С. Перевод. Романские языки: общие и лексические вопросы: учебное пособие. 4-е изд. М.: КДУ, 2007. 238 с.
22. Вихованець І.Р. Семантико-синтаксична структура речення. К.: Наукова думка, 1983. 219 с.
23. Володарская Є.Ф. Значение переводчиков в мировой истории. Глобализация и искусство перевода. *Вопросы филологии*. М.: Международные отношения, 2007. № 1. С. 143–159.
24. Гак В.Г. Межъязыковое сопоставление и преподавание иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 1979. № 3. С. 21–39.
25. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. М.: Добросвет, 2004. 862 с.
26. Гак В.Г. Языковые преобразования. М.: Языки русской культуры, 1998. 768 с.
27. Гарбовский Н.К. Переводческие трансформации и обучение переводу. *Перевод как лингвистическая проблема*. М.: Изд-во МГУ, 1982. С. 13–22.

28. Гарбовский Н.К. Теория перевода: Учебник. 2-е изд. М.: Изд-во МГУ, 2007. 544 с.
29. Данилова З.В., Гулкевич С.П. Теоретичні основи перекладу: Навчальні матеріали для занять з англійської мови. Львів, 2004. 47 с.
30. Жлуктенко Ю.О. Порівняльне дослідження з граматики англійської, української та російської мов. К.: Наукова думка, 1981. 353 с.
31. Журавлева Т.А. Конспект лекцій по курсу «Основные проблемы теории и практики перевода». Донецкий гос. ун-т. Донецк: Донецкий торговый дом «Донбасс», 1998. 87 с.
32. Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису. Горлівка: ГДПШМ, 2004. 227 с.
33. Задорнова В.Я. Восприятие и интерпретация художественного текста. М.: Высшая школа, 1984. 152 с.
34. Зоривчак Р.П. Лингвостилистические характеристики художественного текста перевода (на материале переводов украинской прозы на английский язык): автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04, 10.02.20. К., 1987. 38 с.
35. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. М.: Высшая школа, 1981. 286 с.
36. Ицкович В. А. Языковая норма. М.: Просвещение, 1968. 218 с.
37. Каде О. К вопросу о предмете лингвистической теории перевода. *Тетради переводчика*. М.: Международные отношения, 1979. Вып. 16. С. 12–23.
38. Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. М.: Международные отношения, 1978. С. 80–91.
39. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English ↔ Russian. Учебное пособие. СПб.: Союз, 2005. 320 с.
40. Калашник Н.Г. Теорія і практика перекладу. Запоріжжя.: ВАТ «Мотор-Січ», 2004. 314 с.

41. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
42. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську: Навч. посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
43. Кириллова Н.Д. Длина и структура предложения в оригинале и переводе англояз. худ. текста: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Одеса, 1987. 15 с.
44. Ковалев К.Я. Алгоритмический метод в переводе с русского языка на англ. *Вопросы перевода и синтаксиса: XIII научно-техническая конференция, посвященная 75-летию со дня изобр. радио.* Новосибирск, 1970. С. 66–70
45. Ковалева К.И. Оригинал и перевод: два лица одного текста. М.: Наука, 2001. 98 с.
46. Комиссаров В. И. Лингвистические модели процесса перевода. *Тетради переводчика.* М.: Международные отношения, 1972. Вып. 9. С. 8–15.
47. Комиссаров В.Н. К вопросу о сопоставительном изучении. *Тетради переводчика.* М.: Международные отношения, 1970. Вып. 7. С. 12–17.
48. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. М.: Высшая школа, 1980. 278 с.
49. Комиссаров В.Н. На пути создания науки о переводе. *Тетради переводчика.* М.: Международные отношения, 1971. Вып. 8. С. 9–18.
50. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. М.: ЧеРо, 1999. 136 с.
51. Комиссаров В.Н. Перевод и интерпретация. *Тетради переводчика.* М.: Международные отношения, 1982. Вып. 19. С. 3–20.
52. Комиссаров В.Н. Перевод и языковое посредничество. *Тетради переводчика.* М.: Международные отношения, 1984. Вып.21. С. 18–26.
53. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: Учебное пособие. М.: ЭТС, 2004. 424 с.
54. Комиссаров В.Н., Черняховская А.А., Латышев Л.К. Текст и перевод. М.: АН СССР И-т языкознания, 1988. 164 с.

- 55.Контрастивное исследование оригинала и перевода худ. текста: Сб. науч. трактатов. Одесский ТУ им. И.И. Мечникова / Редкол. В.А. Кухаренко. Одесса: ОГУ, 1986. 162 с.
- 56.Коптілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу. К.: КНУ, 1971. 131 с.
- 57.Коптілов В.В. Першотвір і переклад. К: Дніпро, 1972. 215 с.
- 58.Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. К.: Юніверс, 2003. 280 с.
- 59.Латышев Л.К. Межъязыковые трансформации как средство достижения переводческой эквивалентности. *Семантико-синтаксические проблемы теории языка и перевода*. М.: Ин-т языкознания АН СССР, 1986. С. 82–101.
- 60.Латышев Л.К. О переводческих трансформациях. *Методика и лингвистика*. М.: Наука, 1981. С. 127–138.
- 61.Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. М.: Просвещение, 1988. 160 с.
- 62.Латышев Л.К. Курс перевода: эквивалентность перевода и способы ее достижения. М.: Международные отношения, 1981. 248 с.
- 63.Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Теория и практика перевода с англ. языка на русский. М.: Изд. лит. на иностр. яз., 1963. 263 с.
- 64.Лилова А. Введение в общую теорию перевода [Под ред. П.М. Топера]. М.: Высшая школа, 1985. 256 с.
- 65.Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст: К типологии внутритекстовых отношений. М.: Наука, 1986. 201 с.
- 66.Мамрак А.В. Введение в теорию перевода. Д.: Лира ЛТД, 2007. 304 с.
- 67.Матузкова Е.П., Шеховцева М.Д., Фролов А.А. Перераспределение границ предложения и СФЕ в переводе. *Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста*. Одесса: Изд-во ОГУ, 1986. С. 81–87.
- 68.Мизецкая В.Я. Некоторые особенности перевода англоязычного драматургического текста на русский язык. *Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста*. Одесса: Изд-во ОГУ, 1986. С. 135–142.

69. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. М.: Московский лицей, 1996. 208 с.
70. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. М.: Воениздат, 1980. 297 с.
71. Миньяр-Белоручев Р.К. Учебное пособие по устному переводу. Записи в последовательном переводе. М.: Высшая школа, 1969. 189 с.
72. Міжкультурна комунікація. Теорія і практика перекладу. К.: Видавничий дім Д.М. Бурого, 2003. 296 с.
73. Нефедова Н. Основные правила перевода с английского языка : автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.20 «Германские языки». Архангельск, 1937. 12 с.
74. Нешумаев И.В. Синтаксические трансформации при переводе английского текста на русский язык. *Лингвистические и методические проблемы русского языка как неродного: Текст: структура и анализ*. М.: Международные отношения, 1991. С. 117–126.
75. Нешумаев И.В. Типология преобразования структуры предложения при переводе: автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.19. М., 1991. 22 с.
76. Новикова М.О. Нове в теорії перекладу. *Нові підходи до вивчення і викладання філології в вищій школі*: Наук. Монографія. Запоріжжя, ЗДУ, 1998. Т.3. С. 70–74.
77. Олікова М.О. Теорія і практика перекладу: Навч. посібник. Луцьк: Вежа, 2000. 170 с.
78. Ольшанская Н.Л., Балаян Н.М. Синтаксис авторской речи в оригинале и в переводе. *Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста*. Одесса: Изд-во ОГУ, 1986. С. 69–75.
79. Паршин А.В. Теория и практика перевода. М.: Высшая школа, 1987. 193 с.
80. Прокопович С.С. Адекватный перевод художественной прозы: Возможен ли он? *Тетради переводчика*. М.: Международные отношения, 1978. Вып. 15. С. 75–82.

81. Райц С.І. Правильна побудова речення при перекладі з англійської мови на українську. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Збірник наукових праць. Випуск 3. Ужгород: ПП Піголіцин П.Ю., 2005. С. 346 – 350.
82. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Л.: Просвещение, 1973. 392 с.
83. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Просвещение, 1974. 215 с.
84. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода. М.: АСТ: Восток Запад, 2007. 448 с.
85. Семенов А.Л. Основные положения общей теории перевода. М.: Изд. Рос. ун-та дружбы народов, 2005. 99 с.
86. Слюсарева Н.А. Проблемы функционального синтаксиса современного английского языка. М.: Наука, 1981. 206 с.
87. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. М.: Международные отношения, 1957. 264 с.
88. Стеценко О.С. Проблемы перевода художественных текстов. UTL: <http://www.philosoft.ru>
89. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін. 3-тє вид., допов. К.: Вища шк., 2002. 439 с.
90. Сыроваткин С.Н. Типологические основания сравнения родного и иностранного языков : автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Калинин, 1977. 73 с.
91. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. М.: Прогресс, 1988. 654 с.
92. Толстой С.С. Как переводить с английского языка. М.: Наука, 1960. 112 с.
93. Федоров А.В. Основы общей теории перевода: лингвистические проблемы: Учеб. пособие. М.: Высшая школа, 1983. 303 с.
94. Федотова Н.О. Трансформація підмета як складова загальних синтаксичних перетворень структури речення в англо-українському перекладі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2006. С. 212–215.

95. Федотова Н.О. Зв'язок семантичного та формально-синтаксичного аспектів суб'єктних трансформацій в англо-українському перекладі. UTL: <http://eprints.zu.edu.ua/2579/1/05fnoaup.pdf>.
96. Цвиллинг М.Я. и др. О критериях оценки перевода. *Тетради переводчика*. М., 1978. Вып. 15. С. 8–14.
97. Цвиллинг М.Я. Некоторые положения теории перевода и их место в преподавании иностранного языка научным работникам. *Методика и лингвистика*. М.: Наука, 1981. С. 15–21.
98. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 248 с.
99. Черняховская Л.А. Перевод и смысловая структура. М.: Международные отношения, 1976. 262 с.
100. Швейцер А.Д. К проблеме лингвистического изучения процесса перевода. *Вопросы языкознания*. М.: Международные отношения, 1970. № 4. С. 40–49.
101. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. М: Воениздат, 1973. 280 с.
102. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988. 214 с.
103. Шевякова В.Е. Современный английский язык. М.: Наука, 1980. 381 с.
112. Alexander L.G. Longman English grammar. London and New York: Longman, 2002. 374 p.
113. Korunets I.V. Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages. Vinnitsa: Nova Kniha Publishers, 2003. 459 p.
114. Noam Chomsky. Syntactic Structures. Mouton de Gruyter, Berlin, 2002. 117 p.
115. Timothy Shopen. Language Typology and Syntactic Description. Volume I: *Clause Structure*. Cambridge University Press, 2007. 499 p.
116. Timothy Shopen. Language Typology and Syntactic Description. Volume II: *Complex Constructions*. Cambridge University Press, 2007. 489 p.

II. Джерела ілюстративного матеріалу

117. Вальд Оскар. Портрет Доріана Грея / Пер. з англ. Р. Доценко. К.: Школа, 2003. 255 с.

118. Керрол Л. Аліса в Країні Чудес / Пер. з англ. В.Корнієнко. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 168 с.
119. Керрол Л. Аліса в Країні Чудес / Пер. з англ. О. Корецька, С.Суліма. Харків: Книжковий клуб, 2007. 150 с.
120. Дал Р. Матильда / Пер. з англ. В. Морозов. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2006. 270 с.
121. Дал Р. Чарлі і шоколадна фабрика / Пер. з англ. В. Морозова; За ред. О. Негребецького та І. Малковича. К.: Вид. "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", 2005. 240 с.
122. Треверс П. Л. Мері Поппінс / Пер. з англ. Євгенії Горевої. К.: Школа, 2007. 270 с.
123. Carroll L. Alice in Wonderland / L. Carroll. UK.: Harper Collins, 2008. 150 p.
124. Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory. Moscow: Zakharow, 2004. 267 p.
125. Dahl R. Matilda. London: Puffin Books, 2001. 232 p.
126. Travers P.L. Mary Poppins. Leningrad: Prosveshchenie, 1979. 133 p.
127. Wilde O. The Picture of Dorian Grey. London: Penguin Books, 1994. 256 p.

III. Довідкова література

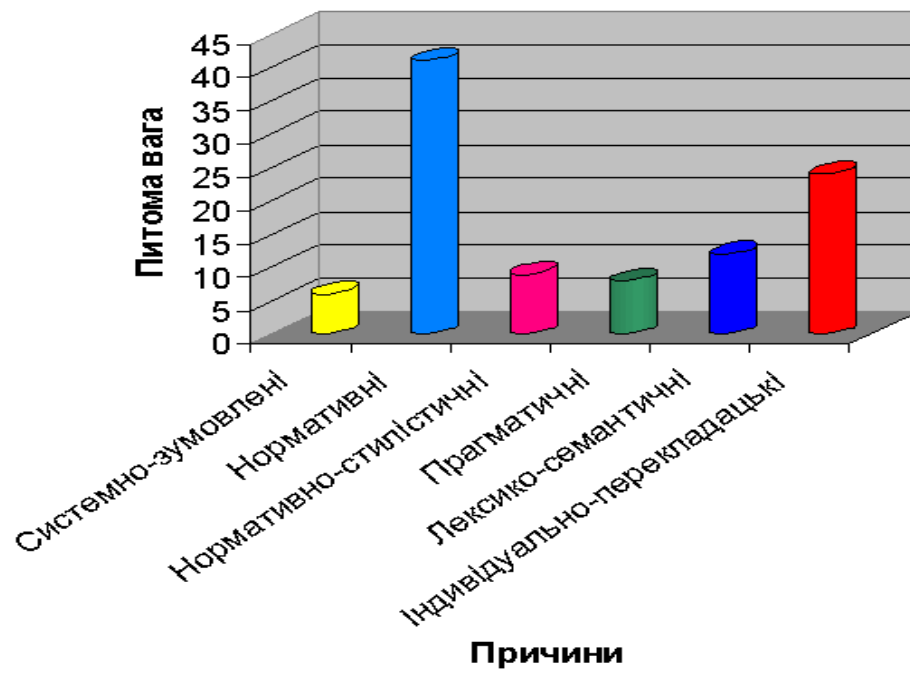
128. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. 5-е изд. М.: Флинта: Наука, 2008. 320 с.
129. Словарь лингвистических терминов [Сост.: О.С. Ахманова]. 2-е изд., стереотип. М.: Советская энциклопедия, 1969. 608 с.
130. Словник лінгвістичних термінів [Упоряд.: Д.І. Ганич, І.С. Олійник]. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
131. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава; К.: Довкілля, 2006. 712 с.

IV. Інтернет-джерела

132. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : учеб.. М.: Высш. шк., 1991. 140 с. UTL: http://linguistics-online.narod.ru/arnold-osnovy_nauchnykh_issledovaniy_v_lingvistike.pdf
133. Клименюк О.В. Методологія та методи наукового дослідження: навчальний посібник. К.: Міленіум, 2005. 186 с. UTL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/gornostal/vajinskii%20posibnyk.pdf>
134. Семотюк О. Л. Сучасні технології лінгвістичних досліджень : навч. посібник. Львів : Вид-во «Львівської політехніки», 2011. 152 с. UTL: <https://vlp.com.ua/node/7876>
135. Полюжин М.М., Максимчук Н.М., Омельченко Л.Ф. Теорія і практика перекладу. Навчальний посібник. К.: УМК ВО, 1991. 96 с. UTL: <https://g.lekciya.com.ua/doc/5143/index.html>

ДОДАТКИ

Причини застосування синтаксичних трансформацій

Структурна типологія простого речення

Використання синтаксичних трансформацій під час перекладу англомовних простих речень

Синтаксична трансформація	Кількість		Приклад
	Абсолютна кількість	Питома вага %	
Синтаксичне уподібнення	22	7	Miss Honey simply lifted the latch, pushed the door and went in. – Міс Гані просто підняла заціпку, штовхнула двері й зайшла.
Заміна членів речення	124	40	The effect of this simple sentence on the rest of the family was incredible. – Ці кілька простеньких слів подіяли на решту родини просто приголомшливо. He [Mr. Wonka] had a steely glint in his eyes . – Його очі рішуче поблискували .
Зміна порядку членів речення	59	19	'Only four Golden Tickets left ,' said Grandpa George. – Залишилося тільки чотири Золоті квитки, – замислився дідусь Джордж. All my most secret new inventions are cooking and simmering in here! – Тут готуються, киплять і булькають усі мої найновіші і найтаємніші винаходи!
Перетворення одного типу речення на інший	68	22	She could feel the tension growing and growing in the room. – Вона відчувала, як у кімнаті наростає і наростає напруга.
Об'єднання речень	2	0,5	It was an amazing sight. One hundred squirrels were seated upon high stools around a large table. – Видовище було прецікаве: мабуть, з сотня білок сиділа на високих стільчиках довкола великого стола.
Заміна <i>Passive</i> → <i>Active</i>	9	3	That tray had just been prepared for me personally by the cook!' – Цю тацю кухарка приготувала саме для мене!
Заміна <i>Active</i> → <i>Passive</i>	5	1,5	By evening, it [snow] lay four feet deep around the tiny house. – До вечора снігу насипало довкола хатинки більше як на метр
Вилучення членів речення	9	3	"What are you looking so red in the face about, Harry?" she said as she put the tray down on the coffee-table. – Гаррі, чого це ти такий червоний? – спитала мати, ставлячи тацю на кавовий столик..
Додавання членів речення	12	4	They called me also – "yellow fish", was it not? – Ото ж вони назвали мене також жовтою рибою, чи то як?
Усього	310	100	

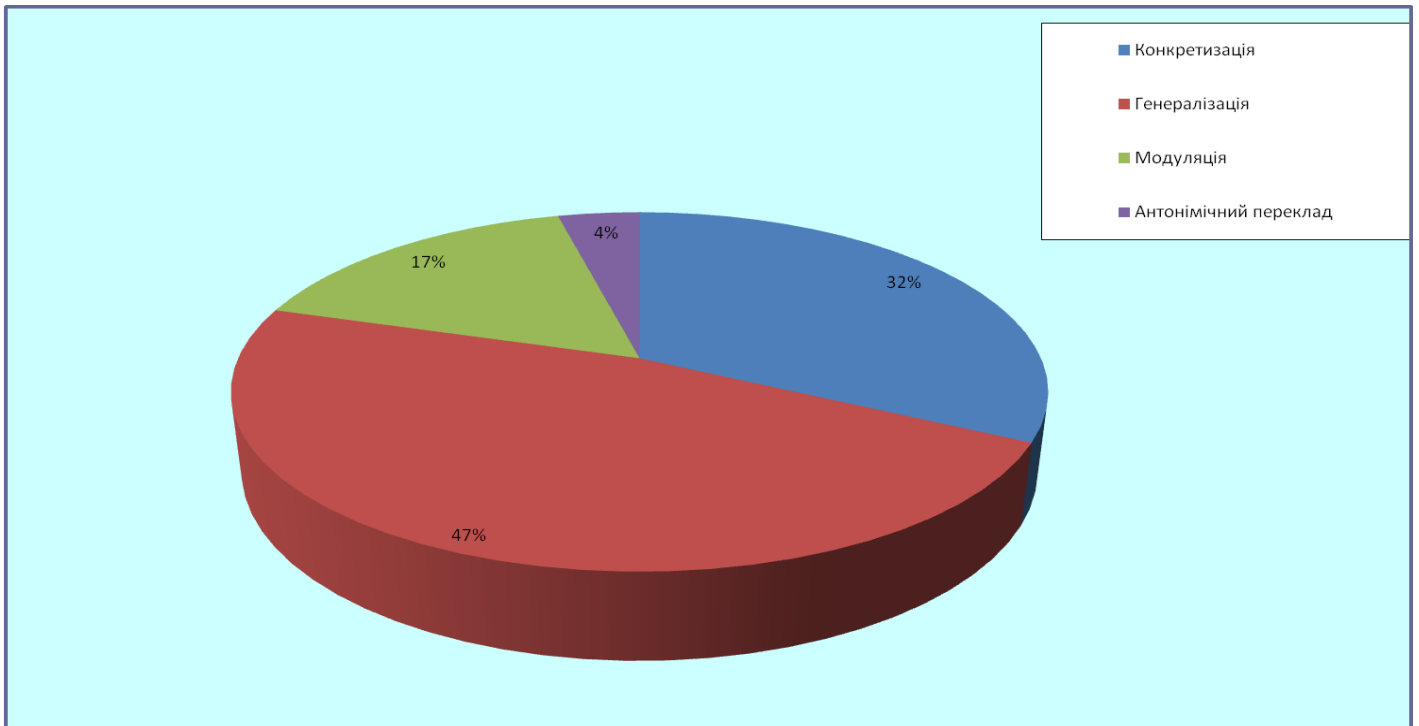
Додаток Г

Використання граматичних трансформацій при перекладі простих речень у досліджуваному матеріалі

Додаток Д

**Частотність використання лексико-семантичних трансформацій під час
перекладу англомовних простих речень**

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра англійської філології і перекладу
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
С.І Сидоренко
«   »   2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Куріш Марини Володимирівни
(прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема дипломної роботи Віртуальна семантико-синтаксична структура простого речення у діалогічному мовленні
затверджена наказом ректора від «   »   2020 р. №

2. Термін виконання роботи: з   по

3. Вихідні дані роботи: Варіювані семантичних структур простого речення з різних і функцій в структурі речення, що формують висловлювання, глибокої й поверхневої структури. Основним вивченням синтаксичних трансформацій при перекладі простих речень англ. мови є упередження

4. Зміст роботи: Розділ 1. Проблема віртуальної семантико-синтаксичної структури простого речення під час перекладу.

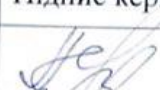
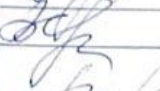

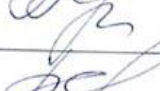
Розділ 2. Методологічні засоби дослідження семантико-синтаксичної структури речення у перекладі.

Розділ 3. Віртуальна семантико-синтаксична структура простого речення у діалогічному мовленні

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу:

Додаток А. Приклади дослідження синтаксичних трансформацій. Додаток Б. Структурна типологія простого речення. Додаток В. Використання графічних трансформацій при перекладі простих речень у досліджуваному матеріалі

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект дипломної роботи.	до 10.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	до 10.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	до 20.11	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування.	до 30.01	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту дипломних робіт.	до 07.12	
6	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

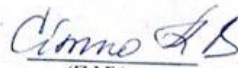
7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, ПІБ)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2020 р.

Керівник дипломної роботи

(підпис керівника)

(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання

(підпис випускника)

(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота «ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ»: 96 с., 1 рис., 1 табл., 3 діаграми, 135 літературних джерел.

Об'єктом дослідження виступають прості англомовні речення в художній літературі та їхні перекладні українські відповідники. Застосування досліджуваних перекладацьких прийомів аналізується безпосередньо при вивченні пари співвіднесених речень. При цьому, природно, враховується й широкий контекст.

Предмет дослідження – особливості стратегії перекладачів у застосуванні синтаксичних та лексико-семантичних трансформацій під час перекладу простих англомовних речень українською мовою.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного, інтегрального підходу до вивчення семантико-синтаксичної структури простого речення, встановленні та порівнянні особливостей відтворення українською мовою синтаксичних явищ при перекладі простих та складних речень, а також в розробці типології перетворень структури речення при перекладі з англійської мови українською для виявлення основних тенденцій при передачі синтаксичних значень.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано **комплексну методику дослідження**. Було вжито такі загальнонаукові методи, як дедукція, індукція, абстрагування, конкретизація та системний аналіз. Основними методами аналізу граматичних явищ у текстах оригіналу та перекладу є синтаксичний аналіз, лінгвостилістичний аналіз, комплексний контрастивно-перекладознавчий аналіз із залученням елементів контекстуального, компонентного, трансформаційного аналізів. При порівнянні англійського тексту та його українського перекладу було використано зіставний метод, а також метод дистрибутивного аналізу. У роботі також застосовано метод кількісних підрахунків.

Результати магістерської роботи рекомендується використовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з передачею в перекладі синтаксичних явищ, в практичній діяльності перекладачів, студентів, які зіштовхуються з граматичними проблемами перекладу.

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ, ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, СИНТАКСИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ, ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД, ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ